

Natuurbeleving door doelgroepen

Natuurbeleving door doelgroepen

Waarden en wensen van jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer

P. Filius, A.E. Buijs en C.M. Goossen

Alterra-rapport 104

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2000

REFERAAT

Filius, P., Buijs, A.E. en C.M. Goossen, 2000. *Natuurbeleving door doelgroepen; waarden en wensen van jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 104. 64 blz. 5 fig.; 38 tab.; 31 ref.; 3 aanh.

Aan de hand van een schriftelijke enquête onder groepen van elk ongeveer 40 jagers, vissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer, wordt de relatie met de natuur beschreven van intensief bij de natuur betrokken doelgroepen. Vanwege de intensiteit waarmee deze groepen de natuur bezoeken en de rol die de groepen spelen bij draagvlak en uitvoering van natuurbeleid is het van belang rekening te houden met de wensen en voorkeuren ten aanzien van beheer en inrichting van de groene omgeving. Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat (kleinschalige) cultuurlandschappen voor alle groepen in ons onderzoek belangrijk zijn. Bij communicatie met deze groepen is het van belang zich te verplaatsen in hun gedachtenwereld. De verschillen tussen jagers en leden van de vogelwerkgroep zijn het meest opvallend. Jagers kenmerken zich door een meer antropocentrische grondhouding t.a.v. de natuur en een breed natuurbeeld, waarbij aanwezigheid en ingrijpen van de mens vaak als onderdeel van de natuur worden gezien. Leden van de vogelwerkgroep hebben een meer ecocentrische grondhouding t.a.v. de natuur en een smaller natuurbeeld, waar de nadruk ligt op grootschalige en autonome natuur.

Trefwoorden: beleving, doelgroepen, grondhoudingen, natuur, natuurbeelden, sociologie

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door NLG 40,00 over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 104. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2000 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra is de fusie tussen het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN) en het Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC). De fusie is ingegaan op 1 januari 2000.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Opzet van het onderzoek	18
1.3 Kenmerken van de doelgroepen	19
1.4 Onderzoeksmethode	21
1.5 Leeswijzer	22
2 Waarden en normen ten aanzien van de natuur	23
2.1 De relatie tussen de mens en de natuur	23
2.2 Natuurbeelden	26
2.3 Motieven voor activiteiten	31
3 Activiteiten	35
3.1 Beschrijving van de activiteiten	35
3.2 Intensiteit van de activiteit	37
3.3 Andere recreatieve activiteiten in de natuur	38
3.4 Andere activiteiten ten behoeve van de natuur	38
3.5 Lidmaatschap van natuurorganisaties	39
4 Omgeving	41
4.1 De omgeving in relatie tot de activiteit	41
4.2 Algemene voorkeur voor landschappen	43
4.3 Belangrijke kenmerken van de natuur	45
4.4 Mening over het beheer van de natuur en groene omgeving	47
5 Conclusies en aanbevelingen	49
Literatuur	55
 Aanhangsels	
1 Selectie en samenstelling respondenten	57
2 Tabellenboek	59
3 Indeling wildsoorten gebaseerd op jachtwet 1977	63

Woord vooraf

Voor u liggen de resultaten van een kwantitatief onderzoek onder jagers, vissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, in het kader van DWK-programma 314: Mens en Draagvlak in de Groene Ruimte. De resultaten van het onderzoek dragen bij aan een betere afstemming van natuurbeleid op opvattingen en wensen van groepen die intensief bij de groene ruimte betrokken zijn.

We bedanken alle respondenten die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Speciale dank gaat uit naar de personen die meegewerkt hebben aan de totstandkoming van het project: de heer J.G.H. Heezius, regioconsulent van de Koninklijke Nederlandse Jagervereniging, regio Overijssel en Gelderland, de heer T. Koopman van Hengelsportvereniging de Snoek uit Wolvega, de heren D. Jonkers en M. van Houten van Vogelwerkgroep het Gooi en omstreken, de heer F. Gruwèl van Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen en de heer Tielens van Knotgroep Lent.

Daarnaast bedanken we mw. H.E. de Vries van het IKC-Natuurbeheer, die het onderzoek heeft begeleid.

Samenvatting

Het ministerie van LNV wil de maatschappelijke pijler onder haar natuurbeleid meer vorm geven. Ze wil ook de samenleving in al haar geledingen explicieter aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid voor natuurbeheer. Om dit te kunnen realiseren is inzicht nodig in waarden, gedrag en wensen die er leven ten aanzien van natuur. Het meeste onderzoek op dit terrein richt zich op de Nederlandse bevolking als geheel of op specifieke recreatiedoelgroepen. In dit project richten we ons op doelgroepen die intensief bij de natuur betrokken zijn. Deze groepen zijn niet alleen belangrijk omdat ze vaak een directe bijdrage leveren aan beheer of bescherming van de natuur. Zij maken doorgaans ook intensief gebruik van de natuur. Hun wensen en belevingen zijn ook in die zin van belang.

In dit project hebben we ons op vier groepen gericht, namelijk jagers, vissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer. Door middel van een schriftelijke enquête onder ongeveer 50 leden van elke groep hebben we verschillende elementen van de relatie met natuur in beeld gebracht, namelijk:

- grondhoudingen: waarden en normen ten aanzien van de natuur en de relatie tussen mens en natuur;
- natuurbeelden: datgene wat men onder natuur verstaat;
- basisbehoeften: persoonlijke behoeften die volgens mensen door de natuur kunnen worden vervuld;
- gedrag: activiteiten in en met betrekking tot de natuur;
- wensen: de voorkeuren voor typen omgevingen, kenmerken van de omgeving en soort beheer.

Door de beperkte onderzoeksopzet beschouwen we de resultaten als indicatief voor de relatie met natuur van de in dit onderzoek betrokken groepen. We hebben de resultaten van het onderzoek, waar mogelijk, vergeleken met bestaand onderzoek onder de Nederlandse bevolking. In deze samenvatting worden achtereenvolgens de resultaten samengevat met betrekking tot de kenmerken van de groepen, de waarden en normen, de activiteiten en de wensen en meningen over de omgeving. De bijbehorende conclusies en aanbevelingen worden in het stuk verwerkt en dus niet apart samengevat.

Kenmerken

De groepen in ons onderzoek onderscheiden zich op meerdere aspecten van de Nederlandse bevolking. Zo blijken de respondenten in ons onderzoek vrijwel allemaal mannen te zijn van middelbare leeftijd of ouder. Daarnaast zijn de groepen in ons onderzoek (behalve de vissers) veel hoger opgeleid dan de gemiddelde Nederlander. Blijkbaar is het actief bezig zijn met natuur en de groene omgeving, vooral een zaak voor hoog opgeleide mannen van middelbare leeftijd. Als het er om gaat vooral meer mensen actief te betrekken bij de natuur, lijken er binnen deze groep kansen te liggen. Discussiepunt daarbij is of de overheid (op verschillende

niveaus) haar beleid zou moeten afstemmen op een zo breed mogelijk publiek of juist op de potentieel meer actief betrokken groepen.

Waarden en normen ten aanzien van de natuur

In de communicatie met doelgroepen over natuurbeheer en natuurbeleid (op lokaal niveau) is het van belang zich te kunnen verplaatsen in de gedachtenwereld en uitgangspunten van de afzonderlijke doelgroepen.

Ten eerste zijn er verschillen in de opvattingen over de relatie tussen mens en natuur. Alle groepen vinden de natuur minder kwetsbaar dan de gemiddelde Nederlander. Dat geldt het meest voor jagers en vissers, gevolgd door vrijwilligers en vogelwerkgroepleden. Wellicht heeft een meer intensieve relatie met natuur een meer realistische inschatting van de kwetsbaarheid van de natuur als gevolg. Dat de natuur minder kwetsbaar is dan oorspronkelijk werd aangenomen is een opvatting die ook onder ecologen steeds meer geaccepteerd is.

Jagers vinden vaker dan de andere groepen en de Nederlandse bevolking dat mensen de natuur mogen veranderen om in hun eigen behoeften te voorzien (de mens als 'heerser'). De andere groepen zien de mens meer als gelijkwaardig met de natuur. Leden van de vogelwerkgroep zien de mens nog het meest als gelijkwaardig met de natuur.

Daarnaast zijn er verschillen tussen de groepen in wat zij natuur vinden. De groepen in dit onderzoek zijn het eens over wat zij echte 'onafhankelijke' natuur noemen, bijvoorbeeld de zon, spinnen, moerassen en weidevogels. Ten aanzien van de meer afhankelijke natuur, als koeien, kleinschalige akkers en bloemrijke wegbermen, kunnen we zeggen dat de leden van de vogelwerkgroep een smaller natuurbeeld hebben dan de andere groepen en de gemiddelde Nederlander. Zij beperken het begrip natuur vooral tot de onafhankelijke natuur.

Ook het ideaalbeeld van de natuur van leden van de vogelwerkgroep wijkt het meeste af van de overige groepen. Zij zien natuur vooral als grootschalig en autonoom (wildernisnatuurbeeld). Jagers hebben een breed natuurbeeld, waarin aanwezigheid en ingrepen van de mens vaak gezien worden als onderdeel van de natuur. Vissers hebben een meer arcadisch natuurbeeld, waar de natuur vooral belangrijk is om te ontspannen. Natuur is synoniem met het buitengebied en er is sprake van een idyllische beeldvorming. Het gaat vooral om mooie landschappen waarin zichtbare menselijke artefacten als storend worden ervaren. De vrijwilligers nemen een soort tussenpositie in.

Tot slot verschillen de groepen ook in de motieven die zij hebben voor hun activiteit, alhoewel de verschillen kleiner zijn dan je misschien zou verwachten. Alhoewel het genieten van de natuur en het genieten van de activiteit voor alle groepen een belangrijk motief is, is voor vissers de ontspanning en afleiding die de activiteit biedt van groter belang dan voor de andere groepen. Ook de gemiddelde Nederlander lijkt meer gericht te zijn op ontspanning dan op het genieten van de natuur. De andere groepen zijn meer gericht op de natuurgerichte ervaringen en vinden het ook

belangrijker dat zij met hun activiteiten bijdragen aan een gezonde natuur. Vrijwilligers vinden tenslotte externe motieven als gezelschap en lichamelijke conditie belangrijker dan de andere groepen. Opvallend is dat het resultaat, zoals het bemachtigen van wild en vis en het zien van vogels, voor de groepen (behalve de vrijwilligers) nauwelijks van belang lijkt te zijn.

Activiteiten

De groepen in ons onderzoek hebben allen een intensieve relatie met de natuur en groene omgeving. Ze komen er niet alleen vaak voor het verrichten van hun specifieke activiteiten (rond 70% 2 keer per maand of vaker). De groepen komen ook voor andere (recreatieve) activiteiten vaak in de natuur. Ongeveer 80% van de jagers en vogelwerkgroepleden komt elke week in de natuur of groene omgeving. Voor vissers en vrijwilligers ligt dit percentage rond de 50%. De groepen komen veel vaker in de natuur of groene omgeving dan de gemiddelde Nederlander. Ter vergelijking: ongeveer 28% van de Nederlanders bezocht in 1995 1 maal per maand of vaker bos, heide, polderlandschap of meren.

De groepen in ons onderzoek zijn belangrijk voor verschillende uitvoerende activiteiten op het gebied van natuur en natuurbeheer. Ze zijn namelijk vaak ook op andere manieren actief voor de natuur. Dit geldt vooral voor jagers en vogelwerkgroepleden. Van hen is respectievelijk 87% en 61% actief in o.a. vrijwillig beheer of andere natuurorganisaties. Vrijwilligers zijn naast hun activiteiten in het natuur- en landschapsbeheer iets minder vaak actief, maar toch noemt 37% andere activiteiten. Vanwege het belang van de groepen voor natuurbescherming en -beheer is het belangrijk deze groepen te betrekken bij lokale planvorming op het gebied van inrichting en beheer van de groene omgeving.

Vissers zijn relatief het minst betrokken bij activiteiten m.b.t. natuurbehoud of bescherming (23%). Deze groep brengt de eigen visactiviteiten ook niet vaak in verband met het beschermen of behouden van een gezonde natuur. Ze lijken zich weinig bewust van hun mogelijke rol in het visstandbeheer. Dat is iets wat vooral op bestuurlijk niveau lijkt te spelen. Wellicht zijn er mogelijkheden om vissers meer bewust te maken van hun mogelijke inbreng.

Doordat groepen zoals de vogelwerkgroep, een Wildbeheereenheid of jagersvereniging, de hengelsportvereniging en de vrijwilligersorganisatie sterke wortels hebben in de lokale samenleving, zijn zij ook belangrijke intermediairen om in bredere zin mensen te betrekken bij natuur en natuurbeheer in hun eigen omgeving. Overheden zouden lokale groepen hierbij kunnen ondersteunen.

Omgeving

Naast dat de wensen van deze groepen van belang zijn omdat men de natuur en groene omgeving heel vaak bezoekt, verdient het ook aanbeveling om rekening te houden met hun wensen vanwege hun betekenis voor het draagvlak en het realiseren van natuurbesluit. De wensen van de doelgroepen verschillen in een aantal opzichten van die van de gemiddelde Nederlander.

Agrarische cultuurlandschappen (grootschalige weilandgebieden en kleinschalige akkers en weilanden) zijn relatief belangrijke omgevingen zijn voor alle doelgroepen. Niet alleen worden de activiteiten er vaak beoefend, men vindt deze landschappen vaak ook aantrekkelijk. Dat geldt met name voor de kleinschalige akkers en weilanden. Ook bossen zijn voor de doelgroepen (behalve de vissers) van belang. Ze komen er vaak en vinden ze aantrekkelijk. Dat laatste geldt wat minder voor leden van de vogelwerkgroep. Waterrijke gebieden zijn vooral voor de leden van de vogelwerkgroep belangrijk. Landgoederen en buitenplaatsen worden door de jagers in ons onderzoek aantrekkelijk gevonden om in te jagen. Uiterwaarden zijn voor de vrijwilligers van belang. Dat ligt waarschijnlijk aan de omgeving waarin de vrijwilligers in ons onderzoek hun activiteiten verrichten, namelijk Beuningen en Lent e.o..

De algemene voorkeuren voor omgevingen (dus los van de activiteit), kunnen vergeleken worden met de voorkeuren van de Nederlandse bevolking. De voorkeur voor bossen en zee, strand en duinen wordt over het algemeen wel met de Nederlandse bevolking gedeeld, maar ligt relatief wat lager. De groepen blijken verder in meerdere opzichten te verschillen van de gemiddelde Nederlander. De groepen hebben ten opzichte van de Nederlandse bevolking een relatief sterke voorkeur voor kleinschalige akkers en weilanden. Dit geldt vooral voor jagers en leden van de vogelwerkgroep. De grote voorkeur van jagers voor landgoederen of buitenplaatsen komt ook nu weer naar voren, evenals de voorkeur van vogelwerkgroepleden en vissers voor waterrijke omgevingen en de voorkeur van vrijwilligers voor uiterwaarden. De voorkeuren van vissers komen nog het meest overeen met die van de gemiddelde Nederlander.

Ook wat betreft de specifieke kenmerken van de omgeving zijn er (kleine) verschillen. De groepen delen de voorkeur voor afwisseling in het landschap, het voorkomen van veel verschillende soorten planten en dieren en rust en stilte met de gemiddelde Nederlander. Opvallend is echter dat het feit dat de natuur haar eigen gang kan gaan voor de gemiddelde Nederlander veel belangrijker is, dan voor de groepen in ons onderzoek (behalve voor de leden van de vogelwerkgroep). Voor de jagers is dit kenmerk relatief het minst belangrijk. Rust en stilte zijn belangrijke kenmerken die de doelgroepen ook in hun eigen omgeving vaak missen. Vissers missen vooral de juridische en fysieke toegankelijkheid van oevers.

Van de groepen in ons onderzoek voelen vooral de jagers en leden van de vogelwerkgroep zich sterk betrokken bij het beheer van de natuur in hun eigen omgeving. Zij hebben er in ieder geval een duidelijke mening over en velen van hen proberen ook invloed uit te oefenen op beheer en inrichting van hun eigen omgeving, o.a. door een vaak uitgebreid netwerk van contacten met beheerders, andere natuurorganisaties en bijvoorbeeld boeren.

Leden van de vogelwerkgroep vinden over het algemeen dat er teveel wordt ingegrepen, zowel door landbouw als natuurbeheerders. Vooral het streven naar een meer natuurlijk grondwaterpeil, wordt vaak genoemd. Jagers lijken sterk verdeeld over het beheer in hun eigen omgeving. Een deel vindt dat de omgeving te intensief

wordt beheerd (door boeren en natuurbeheerders). Een ander deel vindt dat natuurbeheerders hun terreinen meer moeten onderhouden, omdat het ten koste gaat van de biodiversiteit.

Bij veranderingen of beleidsvorming m.b.t. de inrichting en het beheer van de groene omgeving is het van belang lokale en regionale groepen als jagers en vogelwerkgroepleden bij de discussie/planvorming te betrekken. Zij kunnen niet alleen door hun lokale kennis en ervaring een belangrijke bijdrage leveren, zij hebben ook sterke wortels in de lokale samenleving. De participatie van dit soort groepen is ook van groot belang voor het draagvlak voor uiteindelijke beslissingen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Goed natuurbeleid is beleid dat maatschappelijk gedragen wordt en dat (mede) gebaseerd is op de wensen van mensen ten aanzien van natuur. Het Ministerie van LNV wil de maatschappelijke pijler onder haar natuurbeleid meer vorm geven. Daarvoor is onder andere in 1998 'Operatie Boomhut' gestart, een project waarin LNV de maatschappelijke vraag naar natuur op een interactieve manier wil verkennen. Het onderzoek dat plaats vindt in het kader van het DWK programma 314 'Mens en draagvlak in de groene ruimte', draagt daar in belangrijke mate aan bij. Ook het project 'Differentiatie in natuurbeleving' wordt binnen dit programma uitgevoerd.

Het onderzoek naar natuurbeleving, natuurbeelden en wensen ten aanzien van natuur is momenteel sterk in ontwikkeling. Het meeste onderzoek dat recentelijk heeft plaatsgevonden, heeft een globaal karakter (o.a. Buijs en Volker, 1997, Buijs en Filius, 1998, Intomart, 1999), d.w.z. het richt zich op de Nederlandse bevolking als geheel. Voor het beleid zijn de inzichten die uit deze onderzoeken naar voren komen van belang. Men krijgt een beeld van de algemene houding van Nederlanders t.a.v. natuur, de diversiteit aan natuurbeelden en de algemene behoefte aan natuur en verschijningsvormen van natuur.

Voor beleid is het echter ook van belang om meer inzicht te krijgen in de diversiteit aan belevingen, opvattingen en wensen van specifieke doelgroepen. In de nota Kracht en Kwaliteit (1999) wordt het als een belangrijke opgave gezien om 'de samenleving in al haar geledingen' explicieter te gaan aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid voor natuurbeheer. In dit verband richten we ons in dit project op doelgroepen die intensief bij de natuur betrokken zijn. Deze groepen zijn niet alleen belangrijk omdat ze een directe bijdrage leveren aan het beheer van de natuur. Ze maken doorgaans ook heel intensief gebruik van het aanbod aan natuur in Nederland. Hun wensen en belevingen zijn ook in die zin van belang. In dit project richten we ons op vier groepen namelijk: jagers, sportvissers, leden van vogelwerkgroepen en vrijwilligers in het landschapsbeheer.

De 'relatie' met natuur

In dit project willen we onderzoeken of de relatie¹ van doelgroepen met de natuur wezenlijk verschilt, zowel tussen doelgroepen onderling als met de Nederlandse bevolking. Omdat er verschillen bestaan in de manier waarop doelgroepen de natuur gebruiken, is het waarschijnlijk dat er ook verschillen bestaan in de waarden, normen en behoeften die men heeft t.a.v. natuur en de wijze waarop men natuur beleeft.

¹ Onder de 'relatie' met de natuur verstaan we in dit project de grondhoudingen, natuurbeelden, natuurvisies, basisbehoeften, beleving, gedrag en wensen t.a.v. de natuur

Maar dat is nauwelijks onderzocht, afgezien van de groep boeren (Aarts, 1994 en 1998) en kinderen en adolescenten (Margadant, 1990 en 1994).

Algemeen kunnen we zeggen dat het bestaande onderzoek naar natuurdoelgroepen veelal betrekking heeft recreatiedoelgroepen. Daarnaast vindt het onderzoek meestal plaats op een concreet niveau. Dat wil zeggen er wordt vooral gekeken naar het gedrag en de beleving en de inrichtingseisen (wensen) die daarmee samenhangen (o.a. Goossen, 1997). Er wordt weinig onderzoek gedaan op het dieperliggende niveau van waarden en normen van specifieke natuurdoelgroepen.

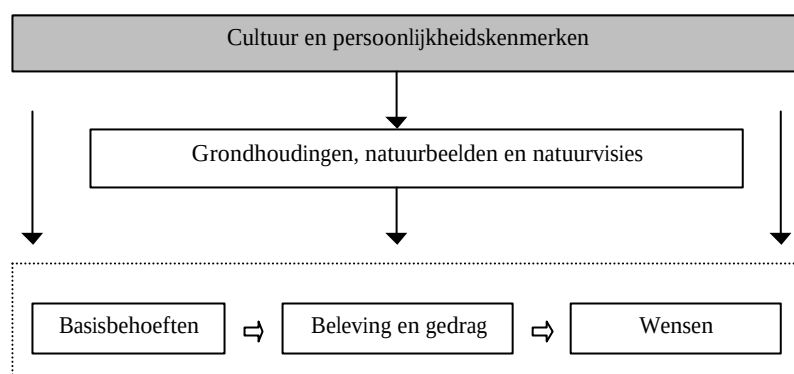
In dit project willen we ons juist ook richten op dit fundamentele niveau van de relatie van doelgroepen met de natuur. Het gaat hier om het niveau van cultureel verankerde waarden en normen ten aanzien van natuur, om natuurbeelden en natuurvisies. Als de overheid rekening wil houden met de wensen van deze groepen of nog een stap verder, met deze groepen wil communiceren over 'de eigen verantwoordelijkheid voor natuurbeheer', dan zal zij inzicht moeten hebben in wat natuur voor deze groepen betekent en welke aspecten van natuur voor hen belangrijk zijn. Daarnaast is van belang dat natuurbeelden relatief stabiel zijn in de loop der tijd (Buijs, 1999).

Doel van het onderzoek

Dit onderzoek richt zich op het verkrijgen van inzicht in de relatie met de natuur van jagers, sportvissers, leden van vogelwerkgroepen en vrijwilligers in het landschapsbeheer doelgroepen en de mogelijke verschillen tussen doelgroepen onderling en met de Nederlandse bevolking.

Begrippenkader

Onder de 'relatie' met de natuur verstaan we in dit project de grondhoudingen t.a.v. de natuur, de natuurbeelden, natuurvisies, basisbehoeften, beleving, gedrag en wensen t.a.v. de natuur. Deze elementen worden in de volgende figuur weergegeven en vervolgens toegelicht.

Figuur 1.1. Elementen van de relatie met natuur

Cultuur- en persoonlijkheidskenmerken

De relatie die mensen met natuur hebben, zowel in de zin van waarden en normen, als wel qua motieven, beleving en gedrag, worden voor een deel bepaald door iemands culturele achtergrond en individuele kenmerken. Daar gaan we in dit onderzoek niet verder op in.

Grondhoudingen, natuurbeelden en natuurvisies

Als we het hebben over het niveau van cultureel verankerde normen en waarden over de natuur, dan hebben we het over grondhoudingen, natuurbeelden en natuurvisies. Deze begrippen worden vaak op verschillende manieren gebruikt (zie o.a. de Molenaar, 1998; Buijs en Volker, 1997; Natuurbeschermingsraad, 1993; RMNO, 1988). In deze studie zullen we de begrippen op de volgende manier gebruiken:

- grondhoudingen hebben betrekking op de relatie tussen de mens en de natuur (zie o.a. de indelingen van RMNO, 1988 en Natuurbeschermingsraad, 1993). Kort gezegd bevinden de grondhoudingen van mensen zich op een schaal, die loopt van een sterk antropocentrische grondhouding, waarbij de mens centraal staat en de natuur ondergeschikt is tot een sterk ecocentrische grondhouding, waarbij mensen deel uitmaken van en ondergeschikt zijn aan de natuur;
- natuurbeelden bestaan uit datgene wat mensen onder natuur verstaan. Het gaat het om de vragen 'Wat is natuur en wat niet?' en 'Hoe ziet de natuur er idealiter uit?' (zie ook Buijs en Filius, 1998);
- natuurvisies hebben betrekking op de functies die de mens aan de natuur toekent, dus de vraag waarom de natuur (voor de mens) belangrijk is (Buijs en Filius, 1998) Bij het laatste gaat het om het belang van de natuur in algemene zin (bijvoorbeeld 'natuur is belangrijk voor het nageslacht of voor de gezondheid'). We onderscheiden dit van het persoonlijke belang dat de natuur voor mensen heeft (bijvoorbeeld 'natuur is voor mij belangrijk om tot rust te komen'). De persoonlijke belangen van de natuur noemen we in dit project 'basisbehoeften'.

Basisbehoeften

Basisbehoeften zijn hier persoonlijke behoeften die volgens mensen door de natuur kunnen worden vervuld, dus de vraag waarom de natuur voor mensen persoonlijk belangrijk is. Het gaat bijvoorbeeld om het 'tot rust komen', 'genieten' of 'het vinden van uitdaging of inspiratie'. Door de natuur uiteindelijk te beleven en te gebruiken wordt aan een bepaalde behoefte voldaan.

Natuurbeleving

Bij natuurbeleving gaat het om de waarneming en waardering van de natuur. Het gaat om de vraag welke (elementen van) natuur men mooi, aantrekkelijk, uitdagend, etc. vindt en wat men daarbij dan waarneemt. Om natuur aantrekkelijk te vinden, moet het aan bepaalde voorwaarden voldoen. Dan komen we op het niveau van wat we in dit project 'wensen' noemen.

Gedrag

Bij 'gedrag' staan de activiteiten die mensen verrichten in of m.b.t. de natuur centraal. Het gaat daarbij zowel om consumptief als productief gedrag, dus om recreatiegedrag

maar ook om bijvoorbeeld vrijwillig landschapsbeheer. Om bepaalde activiteiten te kunnen verrichten moet de natuur aan bepaalde voorwaarden voldoen. Die noemen we in dit project 'wensen'.

Wensen

Operatie Boomhut heeft een belangrijke impuls gegeven aan het gebruik van het begrip 'wensen'. Er wordt echter op verschillende manieren inhoud aan gegeven. In de publieksenquête uitgevoerd door Intomart (1999) gaat het om 'de wijze waarop burgers natuur gebruiken en beleven, alsmede de typen natuur waaraan burgers behoefte hebben'. In dit project zullen we het begrip 'wensen' gebruiken voor de concrete verschijningsvormen van natuur waaraan mensen behoefte hebben om de natuur op hun eigen wijze te kunnen beleven en gebruiken.

1.2 Opzet van het onderzoek

In dit project worden vier groepen onderzocht wat betreft hun relatie met de natuur. We willen de groepen onderling vergelijken en ook een vergelijking maken met de Nederlandse bevolking. In eerste instantie is daarom gekozen voor een meer gestandaardiseerde aanpak. De jagers, sportvissers, leden van de vogelwerkgroep en de vrijwilligers in het landschapsbeheer zijn gevraagd een schriftelijke vragenlijst in te vullen. Een deel van de vragenlijst was voor alle vier de groepen hetzelfde, zodat de resultaten onderling goed vergelijkbaar zijn. Bovendien zijn vragen opgenomen die zijn gebruikt in eerder onderzoek onder de Nederlandse bevolking (Buijs en Volker 1997, Intomart, 1999). Door de beperkte onderzoeksopzet beschouwen we de resultaten als indicatief voor de relatie met natuur van jagers, sportvissers, leden van vogelwerkgroepen en vrijwilligers in het landschapsbeheer in Nederland.

De gestandaardiseerde aanpak kan mogelijk aangevuld worden met een kwalitatief vervolg. De respondenten kunnen in groepsbijeenkomsten de resultaten van de schriftelijke enquête bespreken. Zo kan meer inzicht verkregen worden in de achtergronden van resultaten en kan geëvalueerd worden of de gehanteerde methode inderdaad recht doet aan de meest essentiële aspecten van de relatie van de doelgroepen met natuur. Deze kwalitatieve stap was binnen dit project helaas niet meer mogelijk.

De groepen zijn benaderd via de besturen van verenigingen. Bij elke vereniging heeft de voorzitter of coördinator de vragenlijst voor ons verstuurd met een begeleidende brief waarin men de leden verzoekt om mee te werken. De vragenlijsten zijn in oktober en november 1999 verstuurd en ingevuld. De respons is goed (zie tabel 1.1). Alleen bij de groep vrijwilligers is de respons niet hoog te noemen.

Tabel 1.1: Betrokken verenigingen en respons

Groep	Betrokken verenigingen	Benaderd	Respons
Jagers	• KNJV regio Overijssel en Gelderland (50) • Via dhr. Peltzer (12)	62	39 (63%) (waarvan 7 via Peltzer)
Sportvissers	• H.S.V. de Snoek uit Wolvega (60)	60	40 (67%)
Leden vogelwerkgroep	• Vogelwerkgroep het Gooi en omstreken (60)	60	40 (67%)
Vrijwilligers	• Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen (55)	60	20 (33%)
Landschapsbeheer	• Knotgroep Lent (5)		(waarvan 3 Knotgroep Lent)

De manier waarop de benaderde verenigingen zijn georganiseerd, de selecties die zijn toegepast en de ingang die we hebben gekozen zal soms van invloed zijn op de resultaten (meer informatie daarover in bijlage 1). Dit geldt bijvoorbeeld voor de omgeving waarin men de activiteiten beoefent. Bij het bespreken van de resultaten zullen we hiermee rekening houden.

1.3 Kenmerken van de doelgroepen

Jagers

Er zijn in Nederland ongeveer 33.000 mensen met een jachtakte². De grootste organisatie van jagers is de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, met 23.000 leden. Aan dit onderzoek hebben leden meegewerkt van de KNJV, regio Gelderland.

De groep jagers in dit onderzoek zijn overwegend mannen (er heeft 1 vrouw meegedaan) van middelbare leeftijd (gemiddeld 52 jaar, 80% is ouder dan 40 jaar) en hoog opgeleid (zie ook tabel 1 t/m 3 in bijlage 2). Deze resultaten komen grotendeels overeen met het onderzoek van Buro Lagendijk (1981). In ons onderzoek woont 92% in een niet of weinig stedelijk gebied (zie ook tabel 4 in bijlage 2). Van oudsher is de jacht sterk verbonden met het landelijk gebied. Dahles (1990) constateert echter dat de toenemende vestiging van stedelingen in rurale gebieden en de daarmee gepaard gaande urbanisering van het platteland zich manifesteert op het terrein van de jacht in de opkomst van lokale jagersverenigingen die vaak door mannen uit niet-agrarische groeperingen worden gedragen.

Sportvissers

In 1995 werd het aantal sportvissers in Nederland geschat op 1.357.000. Daarvan is 57% in bezit van een sportvisakte (Spijker, 1997). Van de mannelijke sportvissers van 15 jaar en ouder, is 39% lid van een hengelsportvereniging. Er zijn ongeveer 1200 hengelsportverenigingen in Nederland. De respondenten in dit onderzoek zijn lid van Hengelsportvereniging de Snoek uit Wolvega.

De groep sportvissers in ons onderzoek bestaat uitsluitend uit mannen. Dit is overeenkomstig het landelijke beeld. Uit CBS-cijfers blijkt dat 93% van de

² Algemene gegevens zijn afkomstig van de website van de KNJV: www.knjv.nl

sportvissers man is (CBS, 1995). De vissers in ons onderzoek zijn van vaak van middelbare leeftijd of ouder; 43% is tussen de 41 en 60 jaar oud, 30% is ouder dan 60 jaar. De respondenten in ons onderzoek zijn wat ouder dan in andere onderzoeken (Goossen, 1997; CBS, 1995; de Milliano en van Sambeek, 1986). Dit kan ten dele verklaard worden doordat de jeugdleden niet meegenomen zijn in ons onderzoek. De respondenten hebben over het algemeen een laag opleidingsniveau (68% van de respondenten heeft onderwijs genoten tot een niveau van MAVO, LBO of Lager Onderwijs).

Leden vogelwerkgroep³

Er zijn in Nederland ruim 250 vogelwerkgroepen en vogelbeschermingswachten met in totaal ongeveer 5000 leden (Over, 1993). Een groot deel van deze groepen is aangesloten bij het SOVON: de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland. Waarschijnlijk is maar een klein deel van de Nederlanders die geïnteresseerd zijn in vogels, georganiseerd. Het SOVON (1998) spreekt van vele honderdduizenden Nederlanders die 'iets met vogels hebben'.

De leden van de vogelwerkgroep in ons onderzoek zijn overwegend mannen. Ruim 90% is ouder dan 40 jaar. Ruim 60 % is tussen de 40 en 60 jaar. De respondenten zijn hoog opgeleid. Bijna 50% heeft een HBO of universitaire opleiding. Vergeleken met de jagers, vissers en vrijwilligers, wonen leden van de vogelwerkgroep wat meer in een verstedelijkte omgeving. Bijna de helft woont in een sterk tot matig stedelijke omgeving. Dit is niet verwonderlijk omdat we leden benaderd hebben van vogelwerkgroep het Gooi en omstreken.

Vrijwilligers in het landschapsbeheer

In Nederland zijn zo'n 32.000 vrijwilligers betrokken bij het natuur- en landschapsbeheer. Het overgrote deel daarvan (30.000) werkt in het weekend of de vakanties. Het vrijwillig landschapsbeheer in Nederland wordt voor een belangrijk deel gecoördineerd door de 12 provinciale organisaties voor Landschapsbeheer. Zij coördineren de werkzaamheden van de diverse lokale en regionale groepen. Ook het IVN heeft groepen voor vrijwillig landschapsbeheer. De ANWB organiseert zomerkampen voor vrijwillig beheer. De vrijwilligers in ons onderzoek zijn lid van Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen en Knotgroep Lent.

De vrijwilligers in ons onderzoek zijn voor een belangrijk deel ouder dan 40 jaar (80%). Daarvan is 60% tussen de 41 en 60 jaar. Deze resultaten komen overeen met het afstudeeronderzoek van Uenk (1998). 78% van de respondenten in haar onderzoek zijn ouder dan 35 jaar. Daarvan is 68% tussen de 35 en 65 jaar. Het merendeel van de vrijwilligers is man; in ons onderzoek is 85% man, in dat van Uenk 70%. Het opleidingsniveau van vrijwilligers is hoog.

³ Voor dit onderzoek is een selectie gemaakt van actieve leden van de vogelwerkgroep.

1.4 Onderzoeksmethode

We hebben in dit project gebruik gemaakt van een schriftelijke vragenlijst met voornamelijk gesloten vragen en een paar open vragen. Ten behoeve van de vergelijkbaarheid met de Nederlandse bevolking zijn de vragen voor een deel gebaseerd op bestaand onderzoek. Hieronder wordt de operationalisatie van de verschillende elementen van de relatie met natuur kort toegelicht.

Grondhoudingen

Voor het meten van de grondhoudingen van de respondenten hebben we in navolging van Buijs en Volker (1997) gebruik gemaakt van twee dimensies van de 'New-Environmental-Paradigm'-schaal (Dunlap en van Liere, 1978). Deze schaal is vertaald en gevalideerd voor de Nederlandse situatie door van den Berg (1996). Door middel van stellingen is gekeken naar de mate waarin respondenten de balans van de natuur gevoelig achten voor menselijk ingrijpen en de mate waarin respondenten vinden dat de mens boven de natuur staat en de natuur naar eigen inzicht kan vormen.

Natuurbeelden

Om de natuurbeelden van de respondenten te onderzoeken, is gebruik gemaakt van de methode die is opgezet op basis van kwalitatief onderzoek naar natuurbeelden (Buijs en Filius, 1998). Inmiddels is deze aanpak ook gehanteerd in een onderzoek naar waardering van groene gebieden rond de stad (Buijs, van den Berg en de Boer, i.v.). We kunnen de resultaten dan ook met dit project vergelijken. De respondenten is gevraagd om voor een aantal onderwerpen aan te geven in hoeverre men ze echte natuur, een beetje natuur of geen natuur vindt. Op die manier worden de grenzen in beeld gebracht van wat wel en niet tot de natuur behoort. Daarnaast beoordelen de respondenten een aantal uitspraken over het referentiebeeld van de natuur, bijvoorbeeld t.a.v. de aanwezigheid van menselijke invloed in de natuur.

Natuurvisies

De natuurvisies zijn niet in de vragenlijst meegenomen. Op het niveau van waarden en normen willen we ons vooral richten op de beelden en grondhoudingen omdat we daar de belangrijkste verschillen tussen doelgroepen verwachten. Uit voorgaande onderzoeken blijkt er een vrij grote consensus te zijn over welke functies van de natuur belangrijk zijn, ook vindt men vrijwel alle functies van de natuur belangrijk (Buijs et al, 1998). Het besluit om de natuurvisies niet op te nemen in de vragenlijst is daarnaast ook gestoeld op het feit dat de vragen over natuurvisies ('waarom is de natuur in het algemeen belangrijk?') te veel zouden gaan lijken op de vragen over basisbehoeften ('waarom is de natuur voor u belangrijk?').

Basisbehoeften

De basisbehoeften zijn gemeten in relatie tot de activiteit van de doelgroepen. Het gaat dus om de vraag waarom men de natuur of groene omgeving bezoekt om te jagen, vissen, vogelen en te participeren in vrijwillig landschapsbeheer. Het gaat bijvoorbeeld om motieven als 'ontspanning', 'van natuur genieten' of 'bijdragen aan een gezonde natuur'.

Gedrag

Wat betreft het gedrag hebben we de respondenten vragen gesteld over de activiteit zelf (frequentie, in gezelschap of niet en het type omgeving) en over de frequentie en aard van andere vrijetijdsactiviteiten in de natuur of groene omgeving. Ook is aan alle groepen gevraagd naar het lidmaatschap van natuurorganisaties en andere activiteiten die met beheer of bescherming van de natuur te maken hebben. De jagers, vissers en leden van de vogelwerkgroep is gevraagd of zij de activiteit ook wel eens in het buitenland beoefenen.

Wensen

De wensen van de doelgroepen hebben we geoperationaliseerd door te kijken naar typen omgevingen en de kenmerken van de omgeving die men aantrekkelijk vindt voor de activiteit. Ook hebben we gevraagd welk type omgeving men in het algemeen aantrekkelijk vindt. Deze vraag hebben we ontleend aan het onderzoek naar mensenwensen onder de Nederlandse bevolking (Intomart, 1999). De resultaten kunnen dan ook met dit onderzoek vergeleken worden. Daarnaast hebben we enkele open vragen gesteld over kenmerken die men mist in de omgeving waar men de activiteit het meest beoefent. Ook de mening over het beheer van die omgeving en wat men daarin verandert zou willen zien, komt aan de orde.

Natuurbeleving

Natuurbeleving wordt niet afzonderlijk geoperationaliseerd. In feite vallen de operationalisaties van natuurbeleving en wensen binnen dit project grotendeels samen. Er wordt immers gevraagd naar de waardering van respondenten van typen omgevingen en kenmerken van de omgeving. De waardering voor typen omgevingen en kenmerken van de omgeving zal echter niet alleen gebaseerd zijn op de belevingswaarde van die omgeving of kenmerken. In het geval dat de vragen kenmerken en typen omgevingen gekoppeld zijn aan de activiteit, zullen de respondenten de waardering ook koppelen aan de gebruikswaarde: de geschiktheid van het type omgeving of het kenmerk voor de activiteit.

Persoonlijke kenmerken

Er is gevraagd naar leeftijd, opleiding, geslacht, gezinssituatie en het al dan niet hebben van thuiswonende kinderen.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de waarden en normen van de doelgroepen ten aanzien van de natuur. Het gaat daarbij om de opvattingen over de relatie tussen mens en natuur en de natuurbeelden. In dit hoofdstuk komen ook de motieven voor de activiteiten aan bod. In hoofdstuk 3 gaan we in op de activiteiten van de doelgroepen en de manieren waarop zij bij de natuur en groene omgeving betrokken zijn. In hoofdstuk 4 worden de omgevingsvoorkeuren van de doelgroepen besproken en de wensen t.a.v. de kenmerken van de omgeving. In hoofdstuk 5 worden onze conclusies en aanbevelingen beschreven

2 Waarden en normen ten aanzien van de natuur

In dit hoofdstuk gaan we in op de waarden en normen die de doelgroepen hebben ten aanzien van de natuur. Allereerst wordt besproken hoe de doelgroepen de relatie tussen de mens en de natuur zien (grondhoudingen). Vervolgens wordt ingegaan op de natuurbeelden van de doelgroepen. Tot slot komen de motieven voor de activiteiten aan bod.

2.1 De relatie tussen de mens en de natuur

Volgens velen is de dominante grondhouding in de westerse wereld vooral antropocentrisch. Mensen heersen over de natuur en vormen de natuur (o.a. Zweers, 1995). De mens ziet zichzelf niet meer als onderdeel van de natuur, maar staat er boven. Hij mag dan ook, onder enkele beperkende voorwaarden, naar eigen goeddunken de natuur vormen naar zijn eigen wil. Sinds de jaren zeventig is er kritiek gekomen op deze houding. Er is meer aandacht gekomen voor natuur en milieu en de negatieve gevolgen van deze dominante manier van omgang met de natuur zijn duidelijk geworden. Een deel van de bevolking lijkt tegenwoordig een minder antropocentrisch wereldbeeld aan te hangen, waarbij de natuur niet alleen een functie heeft voor de mens, maar ook een eigen, intrinsieke waarde heeft.

Om de grondhoudingen te meten is in Amerika de 'New Environmental Paradigm'-schaal ontwikkeld en getest (Dunlap & Van Liere, 1978). De schaal meet drie verschillende dimensies:

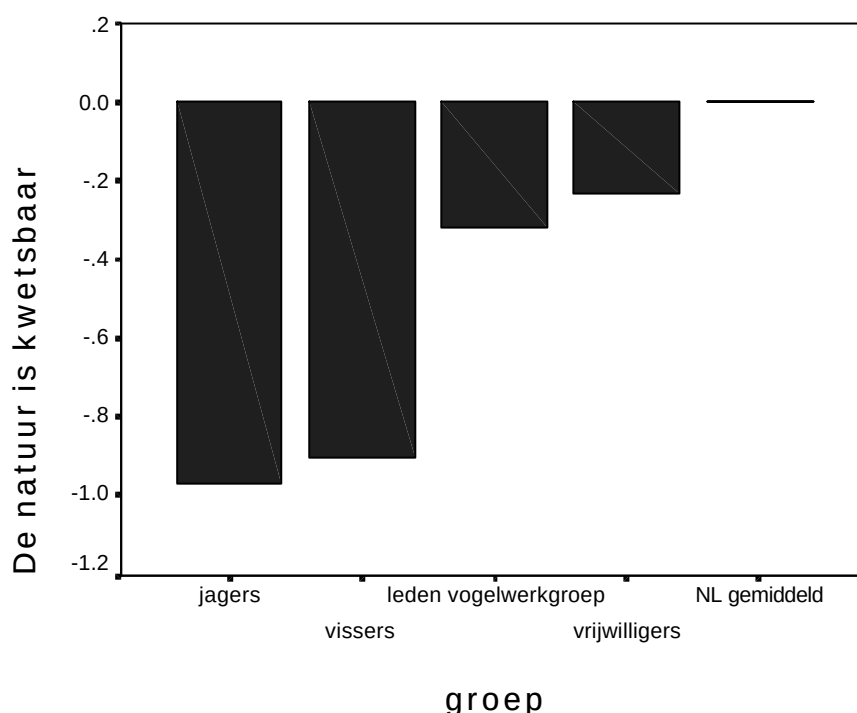
- de visie dat de balans van de natuur gevoelig is en snel verstoord wordt door menselijk ingrijpen;
- de visie dat de mensheid boven de natuur staat, de natuur naar eigen inzicht kan vormen (de mens als heerser);
- de visie dat de mogelijkheden voor verdere (economische) groei beperkt zijn.

Voor de meting van grondhoudingen zijn in dit onderzoek de eerste twee dimensies (de 'kwetsbare balans van de natuur' en 'de mens als heerser') gemeten met behulp van deze New Environmental Paradigm-schaal. Door van den Berg (1996) is deze schaal vertaald en gevalideerd voor de Nederlandse situatie. Omdat deze schaal ook gebruikt is in het onderzoek voor de Natuurverkenning 97 (Buijs en Volker, 1997), kunnen we de resultaten goed vergelijken met een doorsnede van de Nederlandse bevolking.

De onderwerpen 'balans natuur' en 'de mens als heerser' zijn beiden door middel van vier vragen gemeten. Uit de factoranalyse blijken deze vragen inderdaad te scoren op de twee onderliggende dimensies 'balans van de natuur' en 'de mens als heerser'. In het vervolg van deze paragraaf wordt daarom verder uitgegaan van deze twee dimensies.

De natuur is kwetsbaar

Allereerst kijken we naar verschillen die bestaan op de eerste dimensie van de grondhouding⁴: de kwetsbaarheid van de natuur. Hierover blijken de meningen duidelijk te verschillen. De verschillen bestaan vooral tussen jagers en vissers enerzijds en vrijwilligers en vogelwerkgroepleden anderzijds. De ideeën van de vrijwilligers en de vogelwerkgroepleden sluiten hierbij vrij nauw aan bij de ideeën van de rest van de Nederlandse bevolking. In figuur 2.1 staan de scores op de factor 'de natuur is kwetsbaar' weergegeven voor alle groepen. De waarde van de controlegroep (het gemiddelde over alle Nederlanders) is hierbij op nul gesteld.

Figuur 2.1: De kwetsbaarheid van de natuur

Opvallend is dus dat alle doelgroepen de natuur minder kwetsbaar vinden dan de gemiddelde Nederlander. Blijkbaar leidt regelmatig contact met de natuur en meer kennis over de natuur tot een wijziging in opvatting over de kwetsbaarheid van de natuur. Dit sluit overigens aan bij de huidige ideeën onder ecologen e.d. dat de natuur minder kwetsbaar is dan vroeger gedacht werd en een groot herstellend vermogen heeft.

Tussen de deelgroepen onderling bestaan ook duidelijk verschillen. De vogelwerkgroepleden en de vrijwilligers blijken niet significant af te wijken van het Nederlandse gemiddelde. De jagers en de vissers wijken daarentegen wel sterk af. Zij zijn veel meer van mening dat de natuur wel tegen een stootje kan ($T=-5.4$, $df=276$, $p<0.001$).

⁴ De door ons verzamelde data over de grondhoudingen worden vergeleken met het eerder genoemde onderzoek voor de natuurverkenningen (Buijs en Volker, 1997).

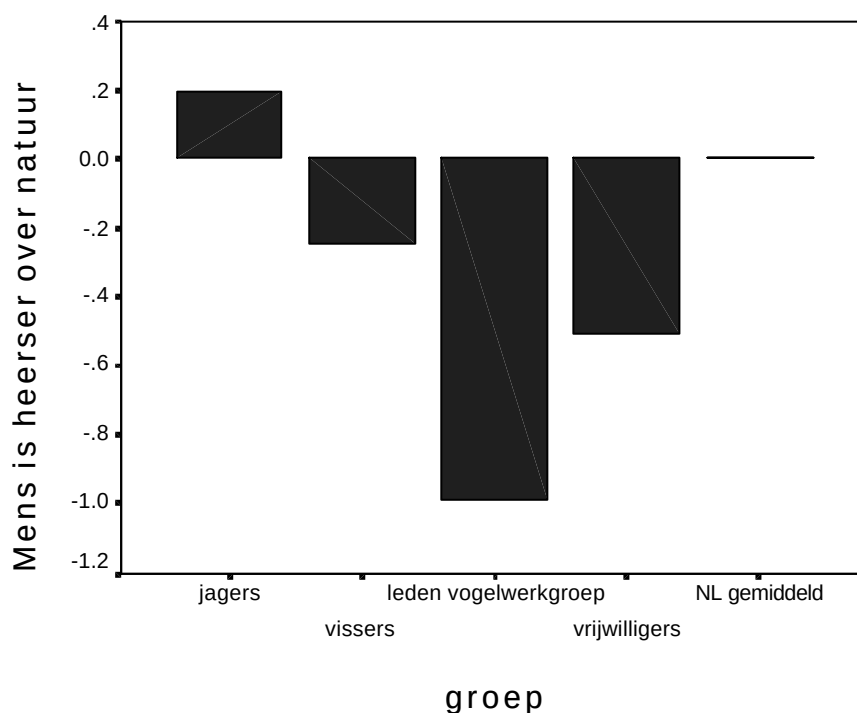
Deze verschillen kunnen het best verduidelijkt worden met de antwoorden op de afzonderlijke vragen:

Tabel 2.1 Stellingen met betrekking tot de kwetsbaarheid van de natuur

Stelling	(zeer) eens (%)	eens noch oneens (%)	(zeer) oneens (%)
De mensheid maakt ernstig misbruik van de natuur			
Jagers + Vissers	57	20	23
Vogelwerkgroepleden, vrijwilligers en NL gemiddeld	87	6	7
Wanneer mensen ingrijpen in de natuur, heeft dat vaak rampzalige gevolgen			
Jagers + Vissers	37	24	39
Vogelwerkgroepleden, vrijwilligers en NL gemiddeld	70	19	11

De mens is de heerser over de natuur

De tweede dimensie van de grondhouding is de relatie tussen de mens en de natuur. Is de mens dominant en heerser over de natuur, of zijn de mens en de natuur meer gelijkwaardig (zie RMNO, 1988 voor een bespreking van de verschillende houdingen)? Ook hier bestaan verschillen tussen de door ons onderzochte groepen, alhoewel deze verschillen minder duidelijk zijn. In figuur 2.2 staan de gemiddelde scores van de groepen weer naast elkaar.

Figuur 2.2: De mens als heerser over de natuur

De jagers zien de mens dus het meest als 'heerser' over de natuur (in termen van de NEP-schaal), terwijl de vogelwerkgroepleden de mens het meest gelijkwaardig zien aan de natuur. Jagers vinden vooral dat ze de natuurlijke omgeving mogen veranderen om in hun behoeften te voorzien (zie tabel 2.2). Een uitspraak op de website van de KNJV illustreert deze opvatting.

'Door hun inspanningen voor de biotoopverbetering, de schadebestrijding en het toezicht, hebben jagers, verenigd in wildbeheereenheden, een toegevoegde waarde voor de natuur. Het gaat er bij de discussie uiteindelijk om of de mens mag genieten van datgene wat de natuur oplevert. Anders gezegd is de waarde van het dier hoger dan die van de mens? De KNJV denkt dat de mens op een verstandige manier gebruik mag maken van de natuur.'

Uit de post-hoc analyse van de data blijkt dat er eigenlijk drie groepen meningen te onderscheiden zijn: de mening van de jagers, de mening van de vissers, de vrijwilligers en de Nederlanders gemiddeld en tenslotte de mening van de vogelwerkgroepleden. De verschillen tussen deze drie groepen zijn significant.⁵ Wederom kunnen de betekenis van deze verschillen het best aangeven door de antwoorden op 2 representatieve vragen hierover weer te geven.

Tabel 2.2 Stellingen t.a.v. de positie van de mens ten opzichte van de natuur

Stelling	(zeer) eens (%)	eens noch oneens (%)	(zeer) oneens (%)
Mensen hebben het recht de natuurlijke omgeving te veranderen om in hun behoeften te voorzien			
Jagers	67	21	13
Vissers, vrijwilligers en Nederlanders gemiddeld	50	15	35
Vogelwerkgroepleden	5	34	61
De mensheid is gemaakt om te heersen over de rest van de natuur			
Jagers	36	10	54
Vissers, vrijwilligers en Nederlanders gemiddeld	30	13	57
Vogelwerkgroepleden	3	3	94

2.2 Natuurbeelden

Het begrip 'natuur' is geen eenduidig begrip. Het is eerder een containerbegrip, waar iedereen z'n eigen invulling aan kan geven. Mensen blijken te verschillen in wat zij verstaan onder het begrip natuur en hebben verschillende ideaalbeelden van de natuur. Gezamenlijk noemen we dit het natuurbeeld. Het blijkt dat er onder de Nederlandse bevolking duidelijke verschillen bestaan in natuurbeelden. Boeren hebben vaak een ander beeld van de natuur dan bijvoorbeeld recreanten of bewoners van het buitengebied.

Natuurbeelden bestaan uit twee dimensies. Allereerst een definitiekwestie: wat is natuur en wat is geen natuur? Horen koeien in de wei tot de natuur, of is de invloed

⁵ respectievelijk $T = -2.5$, $df = 276$, $p < 0.05$ en $T = 4.2$, $df = 276$, $p < 0.001$

van de mens daarop te groot om van 'echte' natuur te kunnen spreken. Daarnaast verwijzen natuurbeelden naar het dominante ideaalbeeld van de natuur: Welk referentiebeeld hanteert men als het gaat om het begrip natuur. Ziet men een oerbos als ideaalbeeld van de natuur, of ziet men bijvoorbeeld koeien en konijnen in een aantrekkelijk cultuurlandschap als ideaalbeeld? Hierin blijken duidelijke verschillen op te treden onder de bevolking (Buijs en Filius, 1998).

Er bestaan aanwijzingen dat de waardering voor verschillende soorten natuur mede afhankelijk is van de natuurbeelden van de betrokkenen. Dit lijkt met name te gelden voor de voorkeur voor cultuurlandschappen versus natuurlandschappen (Fenton, 1985). Ook de voorkeur voor ruige versus verzorgde natuur lijkt gekoppeld aan natuurbeelden (Buijs en Filius, 1998), alhoewel dit verband niet altijd statistisch significant blijkt (Van den Berg e.a., 1998). De beleving van de groene ruimte lijkt dus afhankelijk te zijn van de natuurbeelden van betrokkenen. Mede daarom betrekken we in deze studie naar verschillen tussen doelgroepen ook de natuurbeelden van deze groepen.

Op basis van eerder onderzoek (Buijs en Volker, 1997; Buijs en Filius, 1998) hebben we vragen geformuleerd over natuurbeelden. Deze natuurbeelden moeten gezien worden als ideaaltypische beschrijvingen van wat mensen onder natuur verstaan. Vrijwel niemand voldoet exact aan de beschrijving van één natuurbeeld. Soms zijn bij mensen ook enkele elementen aanwezig van een ander natuurbeeld, maar over het algemeen is bij een persoon één natuurbeeld dominant.

Zoals gezegd bestaan de natuurbeelden uit twee hoofddimensies: De definitie van het begrip natuur en het ideaalbeeld dat men heeft van de natuur. We zullen allereerst deze hoofddimensies behandelen. Daarna onderscheiden we op basis van deze hoofddimensies drie verschillende soorten natuurbeelden.

Ad 1: Definitie van het begrip natuur⁶

Uit de analyse blijkt dat de respondenten de verschillende soorten natuur die wij hen voorgelegd hebben, opdelen in twee soorten natuur: afhankelijke natuur en onafhankelijke natuur. Honden, parken, koeien, wegbermen, kleinschalige akkers en spreuwen ziet men meer als afhankelijke natuur. Men is van mening dat deze natuur voor z'n voortbestaan afhankelijk is van menselijke invloed, zoals voedsel, onderhoud of woongebied (bijv. de spreuwen)⁷. Naast deze afhankelijke natuur ziet men natuur die onafhankelijk is van de mens. Hierbij denkt men aan moerassen, spinnen, weidevogels en fazanten (opvallend is hier overigens dat de leden van de vogelwerkgroep spreuwen juist veel meer als echte natuur zien dan fazanten).

⁶ Vergelijkingen met andere onderzoeken zijn bij dit onderwerp niet mogelijk, omdat de vraagstelling in deze onderzoeken afwijken van de huidige.

⁷ Nadrukkelijk moet worden gesteld dat dit beeld door de respondenten wordt geschetst. Het hoeft niet overeen te komen met de werkelijkheid en de feitelijke eigenschappen van sommige soorten.

Tabel 2.3: percentage van respondenten dat item als echte natuur beoordeeld

	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerkgroep (%)	Vrijwilligers (%)
Moerassen	97	58	97	95
De zon	97	82	80	82
Weidevogels	89	95	80	100
Spinnen	80	77	92	72
Fazanten	61	78	28	47
Spreeuwen	57	58	87	50
Kleinschalige akkers en weilanden	47	58	43	53
Bloemrijke wegbermen	37	58	42	68
Koeien in de wei	33	57	12	26
De mens	27	22	20	11
Honden	19	9	0	5
Parken in de stad	6	2	2	6

Vrijwel iedereen vindt dat onafhankelijke natuur ‘echte natuur’ genoemd moet worden. De verschillen tussen de doelgroepen bestaan vooral bij de meningen over de *afhankelijke* natuur. Jagers, vissers en ook vrijwilligers vinden vaker dat dit soort natuur ‘echte natuur’ is. Jagers en vissers vinden bijvoorbeeld honden en koeien meer natuur dan de andere groepen. Jagers, vissers en vrijwilligers vinden kleinschalige akkers vaak echte natuur. Vissers en vrijwilligers vinden dit van bloemrijke wegbermen. Vogelwerkgroepleden hebben een veel smaller natuurbeeld. Zij beperken het begrip natuur vooral tot de onafhankelijke natuur.

Ad 2: Ideaalbeelden van de natuur

De ideaalbeelden vormen het tweede onderdeel van de natuurbeelden. Op basis van eerder onderzoek onderscheiden we hierbij vijf verschillende elementen. Elk van deze elementen zal hieronder kort besproken worden, inclusief de geconstateerde verschillen tussen de doelgroepen (zie ook tabel 9 in bijlage 2). Alle aangehaalde vergelijkingen zijn ten opzichte van de gemiddelde stedeling (op basis van Buijs e.a., i.v.).

1. Autonomie van de natuur

Jagers hechten duidelijk minder dan de gemiddelde stedeling aan autonome natuur. Van hen hoeft de natuur niet z'n gang te kunnen gaan, maar mag (of misschien zelfs: moet) de mens ingrijpen in de natuur, om deze te onderhouden en bij te sturen.

2. De omvang van stukken natuur

Een tweede aspect van het natuurbeeld is de omvang van gebieden. Vissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers hechten meer belang van de grootte van de natuur. Zij zien kleine stukjes groen minder snel als natuur. Jagers daarentegen zijn eerder geneigd om ook een stukje groen als natuur te zien.

3. Behoort de landbouw bij de natuur?

Een belangrijk aspect van de natuurbeelden is de verhouding tussen landbouw en natuur. Voor veel Nederlanders horen landbouwgebieden niet echt tot de natuur. Dit geldt voor leden van de vogelwerkgroep nog veel sterker. De andere doelgroepen verschillen in hun oordeel niet veel van de gemiddelde stedeling.

4. Zichtbaarheid menselijke bebouwing

Veel mensen vinden de zichtbaarheid in de natuur van menselijke bebouwing en andere artefacten erg storend. Dit geldt ook voor de doelgroepen die wij onderzocht hebben. Vogelwerkgroepleden hebben nóg meer last dan gemiddeld van dergelijke horizonvervuiling.

5. Ruigheid van de natuur

Het laatste aspect van het ideaalbeeld van de natuur wordt gevormd door het verschil tussen ruige en verzorgde natuur. Op dit vlak tekenen zich duidelijke verschillen af. Leden van de vogelwerkgroep en in mindere mate vrijwilligers zijn sterke voorstanders van ruige natuur. Vrijwel alle vogelwerkgroepleden vinden het bijvoorbeeld onzin om dode bomen op te ruimen in het bos. Jagers en vissers zijn hierover verdeeld.

Op basis van de bovengenoemde kenmerken hebben we een clusteranalyse uitgevoerd om de dominante natuurbeelden te achterhalen. Dit heeft geresulteerd in drie verschillende natuurbeelden. De drie natuurbeelden die we in dit onderzoek gevonden hebben, zijn:

Wildernisnatuurbeeld

Het wildernis-natuurbeeld wordt vooral gekenmerkt door het ideaalbeeld van de natuur als wildernis. Grote oppervlakten natuur, zonder invloed van de mens (oernatuur). Men legt strenge criteria aan of iets echte natuur is of niet. Deze groep heeft dan ook een zeer smal natuurbeeld. Er wordt verwezen naar een 'oertoestand' van de natuur, nog voordat de mens bestond. Deze oertoestand geldt als ideaalbeeld. Een gevolg van dit ideaalbeeld van de oernatuur is de tegenstelling die binnen dit natuurbeeld wordt gezien tussen de natuur en de menselijke maatschappij (MacNagten en Urry, 1995). Beiden zijn vrijwel onverenigbaar. Menselijke invloed vermindert de waarde van de natuur.

Breed natuurbeeld

Het tweede beeld is het brede natuurbeeld. Binnen dit natuurbeeld wordt bijna alles wat groeit en bloeit als natuur gezien. De aanwezigheid van de mens is voor deze groep veel minder relevant dan bij de andere natuurbeelden. Ingrepen van de mens in de natuur maakt deze natuur niet per definitie minder waardevol. Natuur mag ten dienste staan van de mens, alhoewel een zekere mate van zelfstandigheid wel op prijs wordt gesteld. Het agrarische cultuurlandschap wordt daarom evenzeer tot de natuur gerekend als natuurvormen waar minder menselijke invloed aanwezig is. Ook de aanwezigheid van bebouwing in de omgeving en het onderscheid stad of platteland maakt weinig verschil.

Arcadisch natuurbeeld

Het derde natuurbeeld dat we vinden in dit onderzoek is het Arcadisch natuurbeeld. De natuur wordt gezien als een aantrekkelijke omgeving om te ontspannen. Menselijke artefacten zoals hoogspanningsmasten of stadsranden vindt deze groep erg storend. De natuur moet ook verzorgd worden. Al te ruige natuur wordt door deze groep niet op prijs gesteld. Binnen dit natuurbeeld is vaak sprake van een

Er blijken duidelijke verschillen te bestaan in natuurbeelden tussen de doelgroepen⁸. Vooral leden van de vogelwerkgroep hebben een afwijkend natuurbeeld: zij hebben veel vaker een wildernisnatuurbeeld. Zij houden dus vooral van grootschalige, autonome natuurgebieden. Zowel jagers als vissers houden duidelijk minder van dit soort natuur. Jagers hebben een breder natuurbeeld dan gemiddeld, terwijl vissers een meer Arcadisch natuurbeeld hebben. Vrijwilligers nemen een soort tussenpositie in.

Wildernis	Breed	Arcadisch	
Natuurbeeld	Natuurbeeld	Natuurbeeld	
Gemiddeld	35%	28%	37%
Jager	-	+	0
Visser	-	0	+
Lid vogelwerkgroep	++	-	-
Vrijwilliger	0	0	-

Grundhouding	Antropocentrisch → Ecocentrisch			
Groep	Jagers	Vissers	Gemiddelde Nederlander	Vogelwerkgroepleden
Natuurbeeld	Functioneel/breed → Arcadisch → Wildernis			

Het meest opvallend aan deze schaal met waarden is misschien wel van de positie van de vrijwilligers. Alhoewel zij vaak gezien worden als 'traditionele' natuurliefhebbers, toch blijken zowel de natuurbeelden als de grondhoudingen minder af te wijken van de gemiddelde Nederlander als verwacht zou kunnen worden. Het is mogelijk dat hun werkzaamheden in cultuurlandschappen hieraan ten grondslag liggen. Ook hebben de contacten met boeren hier misschien invloed op gehad.

Alterra-rapport 104

2.3 Motieven voor activiteiten

Naast een indeling op natuurbeelden zijn de respondenten ook in te delen op hun motieven voor hun activiteiten in de groene omgeving. Gaat het hierbij vooral om het genieten van de natuur, of is de ontspanning of de gezelligheid toch eigenlijk belangrijker? Om hier meer inzicht in te krijgen, hebben we de respondenten dertien mogelijke redenen voorgelegd waarom zij hun natuurgerichte activiteit doen. Deze redenen variëren van 'ontspanning' zoeken tot 'om bijzondere ervaringen op te doen'.

Om deze dertien redenen in te dikken, hebben we allereerst een factoranalyse uitgevoerd (zie tabel 2.4). Hieruit blijkt dat er drie hoofdmotieven zijn te onderscheiden: ontspanning, het opdoen van natuurgerichte ervaringen en een soort externe motivatie.

Tabel 2.4: factoren van motieven voor de activiteit

Ik jaag/ vis / kijk vogels / doe vrijwillig landschapsbeheer ...	Factor 1 Ontspanning	Factor 2 Natuurgerichte Ervaring	Factor 3 Externe motivatie
Om me te ontspannen	75		
Om buiten te zijn in de frisse lucht	73		
Om afleiding te vinden van dagelijkse beslommeringen	73		
Om rustig na te denken over de dingen die me bezig houden	66		
Om van de natuur te genieten	52	43	
Om bijzondere ervaringen op te doen (bijvoorbeeld verrassing, bijzondere dieren zien)		74	
Om bij te dragen aan gezonde natuur/wildstand		67	
Om te genieten van de activiteit zelf (vaardigheden als het spotten van vogels, jacht, vistechnieken etc.)		63	
Om bijzondere dieren en planten te bekijken		62	
Voor het resultaat; (bijv. vogels zien, wild vangen etc. dit verschilt sterk per doelgroep)			76
Om iets te doen samen met anderen (bijv. gezin, familie of vrienden)			60
Voor mijn lichamelijke conditie			53
Voor de uitdaging, de spanning en het avontuur			44

De vier onderzochte groepen verschillen duidelijk in hun motieven. Vissers gaan vooral vissen voor de ontspanning. Vrijwilligers, vogelwerkgroepleden en jagers zien hun activiteit minder als een ontspanning. Zij zijn vooral gemotiveerd om natuurgerichte ervaringen op te doen. Vrijwilligers tenslotte doen hun activiteiten aanzienlijk vaker voor een externe motivatie.

Als we ter verduidelijking nog eens kijken naar de scores op de afzonderlijke motieven (zie tabel 2.5), dan vallen een aantal aspecten op. Voor alle groepen is het 'genieten van de natuur' een belangrijk motief. Ook het 'genieten van de activiteit zelf', waarbij het vooral gaat om aspecten als tactiek en vaardigheden, wordt door alle groepen belangrijk gevonden.

Tabel 2.5: motieven voor activiteit, percentage dat de uitspraak van helemaal of grotendeels van toepassing acht.

Ik jaag/ vis / kijk vogels / doe vrijwillig landschapsbeheer ...	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk- groep (%)	Vrijwilligers (%)
Om me te ontspannen	41	81	76	86
Om buiten te zijn in de frisse lucht	59	89	65	86
Om afleiding te vinden van dagelijkse beslommeringen	26	58	47	35
Om rustig na te denken over de dingen die me bezig houden	28	28	15	10
Om van de natuur te genieten	92	87	100	95
Om bijzondere ervaringen op te doen (bijvoorbeeld verrassing, bijzondere dieren zien)	44	41	46	48
Om bij te dragen aan gezonde natuur/wildstand	92	37	74	76
Om te genieten van de activiteit zelf (vaardigheden als het spotten van vogels, jacht, vistechnieken etc.)	77	76	90	81
Om bijzondere dieren en planten te bekijken	26	28	15	10
Voor het resultaat; (bijv. vogels zien, wild vangen etc. dit verschilt sterk per doelgroep)	26	32	11	80
Om iets te doen samen met anderen (bijv. gezin, familie of vrienden)	15	22	16	71
Voor mijn lichamelijke conditie	8	11	11	48
Voor de uitdaging, de spanning en het avontuur	26	51	16	24

Voor jagers is, naast het genieten van de natuur (zie ook Potter, et al, 1973) en het genieten van de activiteit zelf, het bijdragen aan een gezonde wildstand een van de hoofdmotieven. Ontspanning, sociale aspecten en lichamelijke conditie, zijn relatief onbelangrijke motieven. Opvallend is dat bij jagers (en ook bij vogelaars en vissers), het resultaat van de activiteit: dus wild bemachtigen niet als een belangrijk motief wordt aangeduid. Wat de jacht betreft zegt Rutten (1992) dat het voor jagers juist van belang is dat er een reële kans bestaat om een prooi te bemachtigen. Men gaat niet jagen als daar geen kans op is. Rutten noemt zelf het bemachtigen van wild en de uitdaging die dat met zich meebrengt belangrijke motieven voor de jacht. Door dit onderzoek wordt dat niet bevestigd. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het succes van de jacht vooral voor jongere jagers van belang is (Langenau, 1980). De jagers in ons onderzoek zijn relatief wat ouder.

Naast het genieten van de natuur en het genieten van het vissen zelf, is voor vissers de ontspanning van het vissen een belangrijk motief, evenals het buiten zijn in de frisse lucht en het afleiding vinden van dagelijkse beslommeringen. Veel meer dan voor de andere groepen is ook de uitdaging van het vissen een belangrijk motief. Deze resultaten komen voor een belangrijk deel overeen met het onderzoek van de Milliano en van Sambeek (1986). Het 'in de natuur zijn', 'tot rust komen', 'tot mezelf komen', 'de spanning van het vissen' zijn daar belangrijke motieven. Ook komt daaruit naar voren dat het gezelschap van anderen geen belangrijk motief is om te vissen. Het bijdragen aan een gezonde natuur is vergeleken met de andere groepen een onbelangrijk motief voor vissers.

Voor leden van de vogelwerkgroep zijn aspecten die te maken hebben met 'ontspanning' en 'het buiten zijn in de frisse lucht' belangrijk. Ook het afleiding

vinden van dagelijkse beslommeringen is relatief belangrijk. Naast het genieten van de natuur en het vogels kijken, vindt men ook de bijdrage aan een gezonde natuur van belang. Overige motieven als gezelschap, uitdaging en resultaat zijn relatief onbelangrijk voor de leden van de vogelwerkgroep.

Voor vrijwilligers is, zoals al eerder is geconstateerd, het resultaat (landschapsonderhoud) van relatief groot belang. Ook het sociale aspect en de lichamelijke conditie is vergeleken met de andere groepen belangrijk. Ook uit het onderzoek van Uenk (1998) blijkt dat het resultaat van de inspanningen en de bijdrage die men daarmee levert aan landschapsbehoud, belangrijke motieven zijn. Ook het sociale aspect, de ontspanning en het van de natuur genieten blijken in dit onderzoek belangrijk.

Ook in het Intomart onderzoek zijn de motieven voor een bezoek aan de natuur of groene omgeving aan de orde geweest. Een goede vergelijking is niet mogelijk vanwege de deels andere categorieën en verwerking van de resultaten (in punten i.p.v. percentages). We kunnen echter wel kijken welke motieven in het Intomartonderzoek als het meest belangrijk naar voren komen. Wat opvalt in onderstaande tabel is dat bij de gemiddelde Nederlander het opdoen van ontspannende ervaringen de top 10 van ervaringen overheerst. Het genieten van de natuur en het verrast worden door fauna, zoals herten en eekhoorns is voor de gemiddelde Nederlander in ieder geval niet het hoodmotief, terwijl dat voor de groepen in dit project wel het geval is.

Tabel 2.6: top 10 van landelijke voorkeur voor ervaringen op een puntenschaal van 0-25 punten (Intomart, 1999)

Ervaringen	Punten
Ontspanning	21.6
Frisse lucht / geuren opsnuiven	15.0
Tot rust komen	14.1
Omgeven zijn door stilte en rust	13.9
Afleiding vinden van dagelijkse beslommeringen	11.2
Vrij voelen	10.5
Geconfronteerd worden met de elementen (zoals wind en zon)	10.4
Verrast worden door fauna, zoals herten en eekhoorns	10.4
Intens genieten van de natuur	10.2
Gezond en energiek voelen	10.0

3 Activiteiten

In dit hoofdstuk worden de activiteiten van de doelgroepen beschreven. Daarbij gaat het om de vraag hoe intensief de relatie met de natuur van de doelgroepen in dit onderzoek is. Daarbij kijken we niet alleen naar de frequentie van de activiteiten in het kader van de jacht, het vissen, de vogelwerkgroep en het vrijwillig landschapsbeheer, maar ook naar de intensiteit van andere activiteiten in of ten behoeve van de natuur.

3.1 Beschrijving van de activiteiten

Jagers

Om te kunnen jagen moeten jagers (naast een jachtake en een verzekering) over een jachtterrein beschikken van minimaal 40 ha. Het jachtterrein kan eigendom zijn, maar vaak wordt het gepacht. Het is ook mogelijk om als gastjager te jagen. Van de groep jagers die hebben meegewerkt aan dit onderzoek, heeft 87% een eigen jachtveld.

De laatste jaren verenigen jagers zich steeds meer in Wildbeheereenheden (WBE's). Dit zijn zelfstandige verenigingen van jachthouders die hun jachtvelden samenvoegen tot grotere eenheden (gemiddeld 5000 ha). Voor deze gebieden wordt een wildbeheerplan gemaakt. Hierin staan allerlei inventarisatiegegevens over het terrein zoals grondgebruik, wildschade en wildstand. Er wordt een knelpuntenanalyse gemaakt wat betreft de wildstand en op basis daarvan wordt een beheerplan opgesteld. De meeste respondenten (97%) zijn lid van een WBE.

Iedere jager in ons onderzoek jaagt op kleinwild, zoals fazanten en hazen (voor een indeling van de categorieën wild zie bijlage 3) Maar ook op waterwild (69%) zoals ganzen en wilde eenden, grofwild (56%) waaronder reeën, wilde zwijnen e.d. en overig wild (74%) zoals vossen en kraaien wordt door een groot deel van de respondenten gejaagd (zie ook tabel 11 en 12 in bijlage 2).

Het jagen zelf is voor veel jagers met een eigen jachtveld maar een van de vele activiteiten van het jachtbedrijf. Dit blijkt ook uit de antwoorden van de respondenten op de vraag hoe zij als jagers bijdragen aan het beheer van de natuur en groene omgeving. Op deze open vraag noemen 14 jagers populatiebeheer en predatorenbestrijding door middel van jacht als bijdrage aan het beheer van de natuur. Vaker wordt echter biotoopherstel of –verbetering genoemd (door 20 respondenten). Dat betekent dat men zorgdraagt voor zo goed mogelijke leefomstandigheden voor het wild in termen van rust, dekking (aanleg en onderhoud van houtwallen, inplanten van ruige stroken, e.d.) en voedsel (bijvoorbeeld de aanleg van wildakkers). Daarnaast is het inventariseren van allerlei gegevens over het jachtterrein een belangrijke activiteit (6 keer genoemd). Ook het adviseren van boeren en het meedenken met bijvoorbeeld landschapsbeleidsplannen wordt een aantal keer genoemd (4 keer).

Visser

De meeste sportvissers in ons onderzoek vissen op witvis zoals Voorn en Brasem (74%), gevolgd door Snoek (51%) en Snoekbaars (49%). In beperkte mate wordt er ook op Paling, Karper en Baars gevist (rond de 10%).

Uit tabel 13 in bijlage 2 blijkt dat bijna iedere visser vaak in kanalen en/of sloten vist. Maar ook op meren en plassen en rivieren wordt regelmatig gevist. Bij de vraag waar de visser het meest vist, komt duidelijk naar voren dat dit de kanalen en/of sloten zijn (51%), gevolgd door de rivieren.

Het vissen zelf wordt door de respondenten niet vaak in verband gebracht met natuurbescherming of -beheer. Men draagt volgens de respondenten als visser vooral bij aan het beheer van de natuur en de groene omgeving door zich te houden aan de regels van het weidelijk vissen. Dat betekent voor de respondenten vooral dat zij hun eigen rommel en afval en dat van anderen op de visstek opruimen (25 keer genoemd). Daarnaast is het volgens de respondenten van belang de natuur niet te beschadigen of te verstoren (11 keer genoemd) en de vis op de goede manier te onthaken (3 keer). Andere, meer indirecte manieren om een bijdrage te leveren zijn het steunen van natuurorganisaties (3 keer) en het betalen van je vergunningen (3 keer).

Leden van de vogelwerkgroep

Hoewel de meeste leden van vogelwerkgroepen⁹ als 'vogelaars' omschreven kunnen worden, houden zij zich doorgaans met meer bezig dan alleen het spotten van vogels (dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de leden van de Dutch Birding Association). Naast het lezen van het verenigingsblad de Korhaan (98%) en het bezoeken van lezingen en excursies (83%), is een groot deel van de respondenten (82%) actief bezig met het inventariseren van gegevens over vogels in de regio. Bijna 60% van de respondenten houdt zich bezig met publiciteit, zoals het organiseren van excursies, het schrijven van publicaties en het geven van cursussen. Daarnaast houden zij zich ook in bredere zin bezig met het in stand houden van de natuurlijke leefomgeving van vogels. Ze doen dat door overheidsbeleid in de gaten te houden en te beïnvloeden (35% van de respondenten). Daarnaast doen sommige leden ook aan vrijwillig beheer en weidevogelbescherming (door 20% van de respondenten genoemd in een open vraag).

Vrijwilligers

Vrijwilligers in het landschapsbeheer houden zich vooral bezig met beheerswerkzaamheden in (cultuur)landschappen die van oudsher vooral door boeren, rietsnijders en aanverwante beroepsuitoefenaren werd uitgevoerd. Was het beheer vroeger gericht op het verkrijgen van producten zoals wilgentenen voor manden, riet voor dakbedekking, enzovoort, nu is het vrijwillig beheer vooral gericht op het behoud van de cultuurlandschappen die door dit soort activiteiten zijn ontstaan. Van de respondenten in ons onderzoek houdt bijna iedereen (85%) van de vrijwilligers zich bezig met deze activiteiten, zoals het knotten van wilgen en

⁹ Daarbij moet opgemerkt worden dat voor dit onderzoek actieve leden van de vogelwerkgroep het Gooi en omstreken zijn benaderd.

herstel/aanleg van houtwallen. Het veldwerk wordt meestal in het weekend (50%) gedaan. Daarnaast houdt een deel van de respondenten zich ook bezig met organisatorische activiteiten t.b.v. het vrijwillig landschapsbeheer (bestuur (30%) en publiciteit (25%)).

3.2 Intensiteit van de activiteit

De doelgroepen in ons onderzoek zijn frequent met hun specifieke activiteiten bezig. Van alle groepen is rond de 70% 2 keer per maand of vaker aan het jagen, vissen, betrokken bij activiteiten voor de vogelwerkgroep of het vrijwillig landschapsbeheer.

Tabel 3.1: Frequentie waarmee activiteit wordt beoefend

	Jagen (jachtseizoen) (%)	Recreatief vissen (%)	Vogel- werkgroep (%)	Vrijwillig beheer (%)
Elke week	56	33	40	35
2 tot 3 keer per maand	26	35	38	35
1 keer per maand	10	20	20	15
1 of 2 keer per kwartaal	8	5	3	5
Minder dan 1 keer per kwartaal	0	8	0	10

Buiten het jachtseizoen wordt door jagers iets minder vaak gejaagd, maar de meeste jagers jagen toch nog altijd 2 tot 3 keer per maand (31%) tot zelfs elke week (23%). Opgemerkt moet worden dat bovenstaande cijfers alleen betrekking hebben op het jagen. Zoals in de vorige paragraaf al is uitgelegd, zijn er rond de jacht nog veel meer activiteiten waar men zich mee bezig houdt.

Een kleine groep vissers (7 van de 40) vist naast het recreatieve vissen ook nog regelmatig in wedstrijdverband. Dat gebeurt doorgaans een paar keer per maand. Verder is een klein aantal respondenten (3) ook nog betrokken bij activiteiten voor de vereniging zoals controle, visstandbeheer en instructie aan beginnende vissers.

De leden van de vogelwerkgroep die aan dit onderzoek hebben meegedaan zijn de actieve leden, dat blijkt wel uit bovenstaande cijfers. Naast de activiteiten voor de vogelwerkgroep gaan de respondenten ook nog vaak naar vogels kijken, dus niet in het kader van inventarisaties voor de vogelwerkgroep. 50% doet dat elke week, 30% 2 tot 3 keer per maand.

Alleen of in gezelschap

Aan de respondenten, behalve de vrijwilligers, hebben we gevraagd of ze de activiteit meestal alleen of in gezelschap beoefenen. Van de vrijwilligers was al bekend dat vrijwel al hun activiteiten in groepsverband plaatsvinden. Uit het vorige hoofdstuk bleek al dat het sociale aspect een belangrijk motief voor vrijwilligers is om te participeren in het landschapsbeheer.

Verder blijkt dat jagen een activiteit is die relatief vaak in groepsverband wordt gedaan. Dit in tegenstelling tot vissen en vogels kijken, wat meestal alleen wordt gedaan. Dit is opvallend, omdat het sociale aspect geen belangrijk motief blijkt te zijn voor het jagen.

Tabel 3.2: activiteit alleen of in gezelschap

	Jagen %	Recreatief vissen (%)	Vogels kijken (%)
Meestal in gezelschap van anderen	54	28	10
Ongeveer evenveel alleen als in het gezelschap van anderen	23	24	43
Meestal alleen	13	48	47

3.3 Andere recreatieve activiteiten in de natuur

Alle groepen bezoeken de natuur of groene ruimte ook nog vaak voor andere activiteiten. Jagers doe dit het meest frequent. Maar liefst 49% komt vrijwel elke dag in de natuur of groene omgeving. Ook de leden van de vogelwerkgroep zijn vaak in de natuur te vinden voor andere activiteiten dan voor de vogelwerkgroep en vogels kijken. Op basis van onderstaande tabel lijken de jagers de natuur frequenter te bezoeken dan leden van de vogelwerkgroep. Bedenk echter dat het vogels kijken dat niet in het kader van inventarisaties voor de vogelwerkgroep plaatsvindt, er al is uitgelicht. Vrijwilligers en vissers bezoeken de natuur relatief het minst voor andere activiteiten. Maar toch rond de 50% van deze groepen bezoekt de natuur of groene omgeving voor andere activiteiten, elke week of vaker.

Voor alle groepen zijn wandelen en fietsen en het bekijken/beluisteren van de natuur de meest frequent genoemde activiteiten (zie ook tabel 10 in bijlage 2).

Tabel 3.3: bezoek aan de natuur voor andere (recreatieve) activiteiten

	Jagers (%)	Vissers (%)	Leden vogel- werkgroep (%)	Vrijwilligers (%)
Vrijwel elke dag	49	11	25	21
Elke week	36	39	53	32
2 tot 3 keer per maand	13	33	15	16
1 keer per maand	3	14	38	32
1 of 2 keer per kwartaal	0	3	0	0
Minder dan 1 keer per kwartaal	0	0	0	0

Vergeleken met de Nederlandse bevolking komen de groepen zeer vaak in de natuur. Vrijwel alle respondenten in ons onderzoek komen minimaal 1 keer per maand in de natuur of groene omgeving. Ter vergelijking: in 1995 bezocht 28 procent van de Nederlandse bevolking 1 maal per maand of vaker bos, heide, polderlandschap of meren (SCP, 1996). Dit verschil is op zich niet verwonderlijk. Discussiepunt voor beleid t.a.v. wensen kan zijn of je met de wensen van deze groepen evenveel of meer rekening zou moeten houden, dan met de wensen van de gemiddelde Nederlander.

3.4 Andere activiteiten ten behoeve van de natuur

Veel respondenten zijn ook nog op andere manieren betrokken bij activiteiten op het gebied van natuurbehoud of -bescherming. Jagers zijn het meest actief, gevolgd door leden van de vogelwerkgroep. Vrijwilligers en vissers zijn minder actief.

Tabel 3.4: andere activiteiten ten behoeve van natuurbehoud en bescherming

	Jagers (%)	Vissers (%)	Leden vogel- werkgroep (%)	Vrijwilligers (%)
Op andere manieren actief	87	23	61	37
Waarvan:				
In vrijwillig landschaps- of natuurbeheer	26	5	26	
Door actief te zijn in natuurorganisaties	39	5	23	26
Anders	43	15	28	11

Opgemerkt moet worden dat in de vragenlijst geen inhoud is gegeven aan de begrippen 'natuurbehoud- en bescherming' en 'natuurorganisaties'. Te verwachten valt dat de doelgroepen deze begrippen op verschillende manieren interpreteren.

3.5 Lidmaatschap van natuurorganisaties

Veel van de respondenten zijn lid van een natuurorganisatie. Vissers zijn ongeveer even vaak lid als de rest van de Nederlanders, maar jagers, vrijwilligers en vooral leden van de vogelwerkgroep zijn vaker lid.

Tabel 3.5: lidmaatschappen natuurorganisaties (Vet: wijkt significant af van gemiddelde)

Groep	Percentage lidmaatschappen (in gezin) (%)
Jagers	87
Vissers	54
Leden vogelwerkgroep	97
Vrijwilligers	81
Alle Nederlanders (NVK'97)	51

De verschillen in lidmaatschappen zijn het duidelijkst te zien bij Natuurmonumenten: Van de jagers en vissers is minder dan 20% lid van Natuurmonumenten. Bijna 50% van de vrijwilligers is lid van Natuurmonumenten en meer dan 80% van de vogelwerkgroep is lid. Zoals te verwachten valt zijn vooral de leden van de vogelwerkgroep lid van de Vogelbescherming (80%). Jagers zijn vaker lid van het Wereldnatuurfonds (21%) of een Provinciaal Landschap (19%). 31% van de jagers is alleen lid van een organisatie met betrekking tot wild en wildbeheer, zoals de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu en Vereniging het Reewild.

4 Omgeving

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat er soms grote verschillen zijn in de waarden en normen van de doelgroepen ten aanzien van de natuur en de manier waarop men de natuur beleeft. Een belangrijke vraag die we ons kunnen stellen is: geldt dit ook voor de concrete wensen en voorkeuren die de groepen hebben voor omgevingen en kenmerken van de omgeving? In dit verband zijn we ook in gegaan op de meningen over het beheer van de omgeving.

4.1 De omgeving in relatie tot de activiteit

We hebben de respondenten gevraagd in welk type landschap zij hun activiteiten vaak beoefenen. Daarnaast hebben we hen gevraagd welke type landschap zij het meest aantrekkelijk vinden voor het beoefenen van hun activiteiten. Op deze manier proberen we de wensen van de doelgroepen ten aanzien van de natuurlijke omgeving in beeld te brengen. In paragraaf 4.2 zullen we de voorkeuren vergelijken met die van de Nederlandse bevolking.

De doelgroepen in ons onderzoek verrichten hun activiteiten voor een groot deel in de omgeving waar zij wonen. De resultaten van dit onderdeel worden daar in belangrijke mate door bepaald. Dit geldt vooral voor de vissers en vrijwilligers, omdat het om lokale verenigingen gaat. De vogelwerkgroep en de KNJV-afdeling hebben een regionaal ledenbestand. Daarnaast geldt voor de jagers dat hun jachtveld elders kan liggen, dus niet gebonden is aan de woonomgeving. De respondenten is gevraagd van een lijst met typen omgevingen aan te geven waar men vaak de activiteit beoefent (maximaal 3) en waar men het meest de activiteit beoefent. Vervolgens is gevraagd welke omgeving men het meest aantrekkelijk vindt om de activiteiten te beoefenen.

In tabel 4.1 staat aangegeven in welke 3 landschappen men het meest de activiteit verricht en welke 3 landschappen men het meest aantrekkelijk vindt om de activiteit in te verrichten.

Algemeen valt op dat de omgevingen die men aantrekkelijk vindt (wensen) niet sterk afwijken van de omgevingen waarin men de activiteiten verricht. Duidelijke verschillen zijn er alleen wat betreft de jagers die vaak jagen in grootschalige weilandgebieden, maar deze gebieden wat minder aantrekkelijk vinden. Het omgekeerde geldt voor landgoederen. Een reden hiervoor kan zijn dat er in de praktijk niet veel mogelijkheden zijn om in dit soort gebieden te jagen. Ook bij de leden van de vogelwerkgroep komt men vaak in grootschalige weilandgebieden, maar vindt men deze gebieden minder aantrekkelijk. Dit geldt bij deze groep ook voor landgoederen. Een verklaring kan zijn dat landgoederen juist veel voorkomen in het Gooi. Het omgekeerde geldt voor kleinschalige akker- en weilandgebieden en moerassen die men aantrekkelijk vindt, maar waar men relatief weinig komt.

Vrijwilligers werken relatief vaak in parken en kleinschalige akker- en weilandgebieden, terwijl ze deze typen omgevingen wat minder aantrekkelijk vinden.

Tabel 4.1: top 3 van omgevingen waar de activiteit het meest wordt beoefend (prakt.), vergeleken met die men het meest aantrekkelijk vindt (wens)

	Jagers (%)		Vissers (%)		Vogelwerk- groep (%)		Vrijwilligers (%)	
	Prakt.	Wens	Prakt.	Wens	Prakt.	Wens	Prakt.	Wens
Bossen	54	51	13	28	45	33	79	68
Heidevelden of zandverstuiving	18	8	0	0	23	18	5	19
Meren en plassen	5	8			63	55		
Rivieren met uiterwaarden	26	31	18	18	5	15	74	63
Grootschalige akkerlandgebied	23	15	15	13	5	5	0	0
Grootschalige weilandgebied	46	18	80	74	40	25	11	6
Kleinschalige akkers en weilanden	74	87	74	72	20	38	53	31
Heuvellandschap	5	8	0	0	0	5	5	19
Landgoederen of buitenplaatsen	28	49	10	13	38	18	21	31
Moerassen	3	8	33	31	38	50	0	19
Parken in stad of dorp			20	15	0	0	37	19
Zee, strand en duinen	5	8	13	15	15	30	0	13
Bebouwde of stedelijke omgeving			10	3	8	3	5	6

Opvallend is dat agrarische cultuurlandschappen relatief belangrijke omgevingen zijn voor de doelgroepen. Grootschalige weilandgebieden worden door jagers, vissers en vogelaars vaak bezocht, maar worden relatief wat minder aantrekkelijk gevonden (behalve door de vissers, zie ook Goossen et al, 1997). Kleinschalige cultuurlandschappen worden vaak bezocht door jagers, vissers en vrijwilligers en worden door alle groepen, behalve de vrijwilligers zeer aantrekkelijk gevonden.

Verder valt op dat bossen relatief belangrijk zijn voor de jagers en vrijwilligers in dit onderzoek. Deze groepen komen er vaak en vinden ze ook aantrekkelijk. Ook leden van de vogelwerkgroep komen er relatief vaak maar lijken ze wat minder aantrekkelijk te vinden voor het kijken naar vogels.

Waterrijke gebieden zoals meren en plassen en moerassen en in mindere mate de zee lijken vooral voor leden van de vogelwerkgroep van belang te zijn.

Uiterwaarden zijn vooral voor de vrijwilligers van belang. Dit is op zich niet verwonderlijk omdat alle respondenten uit de omgeving van Beuningen komen waar veel uiterwaarden zijn. Vermeld moet worden dat ruim de helft van de vrijwilligers de aantrekkelijkheid van de omgeving van belang vindt voor het verrichten van vrijwillig beheer. De noodzaak van het beheer vindt men echter minstens even belangrijk. De behoefte aan beheer is volgens de respondenten het grootst in kleinschalige akkers en weilanden, maar ook in bossen en uiterwaarden is er behoefte aan beheer.

Heidevelden, heuvellandschappen en de bebouwde omgeving zijn voor geen van de groepen van belang.

Landschappen in het buitenland.

We hebben de respondenten (behalve de vrijwilligers) gevraagd of zij voor hun activiteiten ook naar het buitenland gaan. Een groot deel van de leden van de vogelwerkgroep en jagers in dit onderzoek, zeggen dit wel eens te doen. Dit geldt voor 65% van de leden van de vogelwerkgroep en voor 59% van de jagers. 23% van de vissers vist weleens in het buitenland.

Voor alle groepen is een belangrijk motief om naar het buitenland te gaan, dat daar andere landschappen en biotopen zijn, waar ze dus ook andere en vaak meer soorten wild, vogels en vissen kunnen aantreffen.

Voor jagers geldt bovendien dat men het als prettig ervaart dat de jacht in het buitenland door de bevolking meer wordt geaccepteerd en onderdeel uitmaakt van de cultuur. Er zijn vaak ook meer mogelijkheden om te jagen. Verder speelt voor veel jagers het sociale aspect van in het buitenland jagen een belangrijke rol. Veel jagers gaan in het buitenland jagen op uitnodiging van vrienden aldaar. In het buitenland zoeken de jagers vooral bosrijke gebieden op. Ook berg- en heuvelachtige gebieden en heidegebieden worden relatief vaak genoemd.

Voor de leden van de vogelwerkgroep is het belangrijk dat ze in het buitenland weer meer kennis kunnen opdoen over andere vogelsoorten en hun biotopen. Ook de het observeren van de vogeltrek is voor een deel een belangrijk motief. Vooral waterrijke gebieden in het buitenland zijn aantrekkelijk om vogels te kijken. Daarnaast richten veel respondenten zich op vogeldoortrekplaatsen en de kust.

Vissers noemen vaker dat ze gaan vissen als ze op vakantie zijn in het buitenland. Het doel van hun reis is dan dus breder, dan alleen het vissen. In het buitenland vist men vooral in beken, meren en rivieren. Ook fjorden en de zee/kust worden genoemd.

4.2 Algemene voorkeur voor landschappen

Aan de doelgroepen is ook naar de algemene voorkeuren voor typen landschappen gevraagd, dus niet gekoppeld aan de activiteiten van jagen, vissen, vogels kijken en vrijwillig landschapsbeheer. Dit is vergeleken met het Nederlands gemiddelde (bewerking van gegevens uit Intomart Mensenwensen). In tabel 4.2 staan de percentages weergegeven van de respondenten die een type landschap onder de top 3 van meest aantrekkelijke landschappen rekenen.

Wat opvalt is dat er een overeenkomsten zijn tussen de aantrekkelijkste en de minst aantrekkelijke landschappen. Bossen worden door iedereen (voor de vogelwerkgroep minder) als het meest aantrekkelijke landschap genoemd en grootschalige akkergebieden worden het minst aantrekkelijk gevonden. Ook ten aanzien van heidevelden en heuvellandschappen zijn er geen grote verschillen tussen de groepen onderling en met de Nederlandse bevolking.

Tabel 4.2: top 3 van algemene voorkeuren voor landschappen

	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk- groep (%)	Vrijwilligers (%)	Nederland (%)
Bossen	65	70	39	67	78
Heidevelden of zandverstuiving	14	20	26	33	25
Meren en plassen	14	63	62	11	35
Rivieren met uiterwaarden	27	18	28	67	17
Grootschalige akkerlandgebied	8	3	0	0	4
Grootschalige weilandgebied	8	20	18	0	3
Kleinschalige akkers en weilanden	65	20	39	22	11
Heuvellandschap	25	15	15	22	33
Landgoederen of buitenplaatsen	51	8	10	17	10
Parken in stad of dorp	0	13	3	0	23
Zee, strand en duinen	24	53	54	44	61

Het lijkt erop dat ook de algemene voorkeur niet los gezien kan worden van de activiteit. Het kan echter ook zijn dat de algemene voorkeur te maken heeft met de huidige woonomgeving. Waarschijnlijk hangen alle drie factoren (woonomgeving-activiteit- en algemene voorkeur) met elkaar samen. Er zijn verschillende resultaten die in die richting wijzen. De vissers in ons onderzoek hebben een duidelijke voorkeur voor landschappen met meren en plassen. Dat kan zijn omdat ze vissen, maar heeft waarschijnlijk ook te maken met de waterrijke omgeving waarin ze wonen.

De jagers hebben t.o.v. de Nederlandse bevolking en de andere groepen een sterke voorkeur voor kleinschalige akker- en weilandgebieden en landgoederen. Deze voorkeur heeft men ook voor deze landschappen om te jagen. De jagers hebben verder relatief weinig voorkeur voor zee strand en duinen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat er vrijwel niet gejaagd wordt in dit soort gebieden.

Bij de leden van de vogelwerkgroep valt de relatief sterke voorkeur op voor meren en plassen en voor kleinschalige akkers en weilanden en de relatief lage voorkeur voor bossen. Dit resultaat zouden we ook kunnen verklaren vanuit de activiteit. Meren en plassen en kleinschalige akkers en weilanden zijn gebieden waar vaak veel verschillende vogels kunnen worden gezien. Dat geldt voor een gesloten landschap als bos, wat minder.

Bij de vrijwilligers springt de sterke voorkeur voor uiterwaardenlandschappen eruit. Hier lijkt de woonomgeving van de respondenten in deze groep weer een belangrijke rol te spelen.

Opvallend is verder dat de gemiddelde Nederlander een sterkere voorkeur voor parken heeft, dan de doelgroepen in dit onderzoek.

4.3 Belangrijke kenmerken van de natuur

Mensen kunnen verschillende wensen hebben ten aanzien van de natuur en de groene omgeving van Nederland. Deze wensen kunnen per doelgroep verschillen, maar ook per individu. Alle groepen is gevraagd een lijst met kenmerken van de omgeving te beoordelen wat betreft de aantrekkelijkheid voor het beoefenen van de activiteit. We hebben hen gevraagd achtereenvolgens de 7, 3 en het meest aantrekkelijke kenmerk aan te geven. In onderstaande tabel worden de percentages aangegeven van de respondenten die een bepaald kenmerk als het meest belangrijke hebben aangegeven

Tabel 4.3: belangrijkste kenmerk van de groene omgeving voor activiteit

Kenmerk	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk groep (%)	Vrijwilligers (%)
De natuur gaat haar eigen gang (niet door mensen beïnvloedt)	3	8	18	5
Ruig en wild	8	8	3	5
Zichtbaar oud (helemaal volgroeid)	0	0	3	5
Veel verschillende soorten planten en dieren	16	3	20	21
Zeldzame planten en dieren	0	3	3	11
Groot en uitgestrekt (qua oppervlakte)	3	5	5	0
Veel afwisseling (bijv. bos afgewisseld met weiland)	36	20	20	16
Stil (geen geluid van auto's, etc.)	11	13	13	5
Rustig (weinig andere mensen)	11	18	8	11
Geen uitzicht op bebouwing (gebouwen, windmolens, etc.)	0	3	0	5
Goed onderhoud, zoals snoeien, maaien en opruimen	0	3	0	11
Aanwezigheid van voorzieningen zoals banken en restaurantjes	0	3	0	0
Afwisseling in de natuur in de loop van het jaar (seizoensvariatie)	8	8	8	5
Open en weids (vergezichten)	3	5	3	0
Besloten karakter (je wordt omringd door groen)	3	3	0	0

Voor alle groepen is de afwisseling in het landschap een van de belangrijkste kenmerken. Daarnaast vinden alle groepen, behalve de vissers, het voorkomen van veel verschillende soorten dieren en planten belangrijk. Dit sluit aan bij de motieven voor de activiteiten. Het opdoen van natuurgerichte ervaringen is voor jagers, vissers en leden van de vogelwerkgroep een belangrijk motief. Voor vissers is dit minder belangrijk. Opvallend is dat de aanwezigheid van zeldzame planten en dieren over het algemeen weer veel minder belangrijk gevonden wordt.

Rust (weinig andere mensen) en stilte zijn vervolgens kenmerken die door vrijwel alle groepen belangrijk worden gevonden. De vissers stellen relatief nog het meest prijs op hun rust.

Verder valt op de leden van de vogelwerkgroep er relatief veel meer belang aan hechten dat de natuur haar eigen gang gaat (niet door mensen beïnvloedt). Jagers lijken aan dit kenmerk relatief weinig waarde te hechten. Ook bij de keuze van de zeven en drie belangrijkste kenmerken komt het bij jagers als een van de minst

belangrijke kenmerken naar voren, terwijl het bij de andere groepen dan nog wel tot een van de belangrijke kenmerken wordt aangeduid.

Opvallend is verder dat de aanwezigheid van voorzieningen voor geen van de groepen van belang is. Dit geldt ook voor het afwezig zijn van uitzicht op bebouwing, goed onderhoud (behalve voor de vrijwilligers) en het zichtbaar oud zijn van de natuur.

Ook in het Intomart onderzoek zijn de kenmerken van de groene omgeving aan de orde geweest. Een goede vergelijking is niet mogelijk vanwege de deels andere categorieën en verwerking van de resultaten (in punten i.p.v. percentages). We kunnen echter wel kijken welke kenmerken in het Intomartonderzoek als het meest belangrijk naar voren komen. Ook de gemiddelde Nederlander beschouwt de afwisseling in landschappen en het voorkomen van veel verschillende planten en dieren als een van de belangrijkste kenmerken. Het belang dat wordt toegekend aan rust en stilte lijkt ook overeen te komen. Opvallend is dat de gemiddelde Nederlander het kenmerk 'de natuur gaat haar eigen gang' het meest belangrijk vindt. Dit kenmerk wordt door de doelgroepen in dit project veel minder belangrijk gevonden, uitgezonderd de leden van de vogelwerkgroep.

Tabel 4.4: top 5 van landelijke voorkeur voor intrinsieke kenmerken op een puntenschaal van 1-23 punten (Intomart, 1999)

Intrinsieke kenmerken	Punten
De natuur gaat haar eigen gang (niet door mensen beïnvloedt)	18.8
Veel verschillende soorten planten en dieren	14.1
Stil (geen geluid van auto's etc.)	13.8
Rustig (weinig andere mensen)	11.9
Veel afwisseling (bijv. Bos afgewisseld met weiland)	11.8

Specifieke kenmerken van belang voor activiteit

Naast de bovenstaande algemene kenmerken van de omgeving, hebben we de respondenten ook gevraagd of er nog specifieke kenmerken zijn, die voor hun activiteit van belang zijn.

De specifieke kenmerken van de omgeving die voor jagers van belang zijn, hebben vooral te maken met wat men een goede biotoop voor het wild noemt. Bijna de helft van de respondenten noemt kenmerken die daarmee te maken hebben. Daarbij zijn rust, dekking en voedsel de kernbegrippen. Bij dekking gaat het dan bijvoorbeeld om voldoende ondergroei, houtwallen en om "overhoeken": ruige stukken waar een boer met zijn moderne machines niet kan komen. Daarnaast gaat het om en voldoende en afwisselend voedselaanbod (door de aanwezigheid van kleinschalige akkers) en om voldoende rust. Ook de aanwezigheid van water in de vorm van beken, meren of poelen, wordt als een belangrijk kenmerk genoemd.

De vissers noemen vooral kenmerken die betrekking hebben op de mogelijkheden om goed te kunnen vissen. Genoemd worden de fysieke toegankelijkheid en betreedbaarheid van oevers van open water (in natuurgebieden) en de aanwezigheid van schoon water (zie ook Goossen, et al, 1997). Ook de aantrekkelijkheid van de oevers wordt belangrijk gevonden.

De specifieke kenmerken die de leden van de vogelwerkgroep noemen, zijn heel divers. De (kleinschalige) afwisseling in het landschap wordt meerdere malen genoemd. Ook een meer natuurlijk grondwaterpeil komt een aantal keer naar voren.

Kenmerken die men mist in de eigen omgeving

Jagers en leden van de vogelwerkgroep missen vooral rust en stilte in de omgeving waar zij meestal jagen en vogels kijken. Daarnaast wordt door een aantal leden van de vogelwerkgroep nog gerefereerd aan het versnipperd zijn van de gebieden: ze missen grote aaneengesloten gebieden.

Vissers missen vooral de toegankelijkheid (fysiek en juridisch) van meer geschikte oevers. De vrijwilligers noemen een grote diversiteit aan kenmerken, die niet onder een noemer zijn te vangen.

4.4 Meningen over het beheer van de natuur en groene omgeving

We hebben de respondenten tot slot gevraagd wat zij van het beheer van de natuur in hun eigen omgeving vinden en wat zij daaraan verbeterd zouden willen zien. Jagers en leden van de vogelwerkgroep lijken hier een meer uitgesproken mening over te hebben dan de vissers en de vrijwilligers.

De vissers zijn over het algemeen tevreden met het beheer van de natuur in hun omgeving. Opmerkingen hebben vooral betrekking op de fysieke toegankelijkheid van oevers en viswater. Men vindt dat natuurbeheerders in dat opzicht de natuur te veel haar gang laat gaan, waardoor oevers en ook het water dichtgroeien. Men vindt ook dat beheerders daar meer aan moeten doen. Twee respondenten vinden dat beheerders meer moeten doen aan het uitdiepen van sloten. Nu sterven er soms vissen door onvoldoende waterdiepte.

En kleine groep vrijwilligers heeft de vragen over het beheer beantwoord (7). Deze groep is over het algemeen tevreden over het beheer (zij dragen daar zelf natuurlijk ook aan bij). Opmerkingen over verbeteringen hebben ten dele betrekking op een verbetering van de samenwerking en betrokkenheid van andere partijen zoals bewoners, boeren en overheid. Daarnaast worden er enkele specifieke opmerkingen gemaakt, zoals over rietbeheer, randenbeheer en het uitdunnen van boomsingels.

De opmerkingen over het beheer van de leden van de vogelwerkgroep hebben betrekking op het ingrijpen in de natuur. Men vindt in algemene zin dat er te veel wordt ingegrepen en dat de natuur meer z'n eigen gang moet kunnen gaan. Een klein deel betreft dit vooral op het intensieve agrarische beheer, maar men vindt vooral het ingrijpen door natuurbeheerders te rigoureu (bijvoorbeeld het onderhoud in bossen). Behalve dat men vindt dat de natuur meer haar gang moet kunnen gaan, komt men ook met een aantal concrete zaken die men veranderd zou willen zien. Vaak genoemd worden het streven naar een meer natuurlijk grondwaterpeil en het creëren van meer plas/dras situaties, het aangelijnd houden van honden en het afsluiten van natuurgebieden voor recreatie, verkeer en motorboten.

De opvattingen over beheer onder jagers, lopen sterk uiteen en hangen waarschijnlijk ook af van de omgeving waarin men jaagt. Een groot aantal opmerkingen heeft betrekking op agrarisch beheer. Men vindt dat het agrarisch beheer soms te intensief is en dat er sprake is van te veel onderhoud, wat vooral nadelige gevolgen heeft voor de dekking. Deze respondenten pleiten dan ook vaak voor minder maaien of een aangepast maairegime en het in stand houden van houtwallen en aanplanten van overhoeken. Een kleiner aantal respondenten vindt om dezelfde redenen dat de natuurbeheerders hun terreinen minder intensief moeten onderhouden. Een andere relatief grote groep jagers vindt dat de natuurbeheerders hun terreinen juist meer moeten onderhouden. Men vindt dat doordat men de natuur haar gang laat staan, er minder diversiteit ontstaat. Het laten verwilderen van graslanden gaat volgens een respondent bijvoorbeeld ten koste van weidevogels. In dit verband vindt een aantal respondenten dat natuurbeheerders meer moeten doen aan afschot van vossen en kraaien. Een overschot aan vossen en kraaien kan volgens hen leiden tot een verlies aan diversiteit.

Daarnaast noemen jagers nog een aantal concrete veranderingen in het beheer die gericht zijn op een verbetering van het voedselaanbod (bijvoorbeeld de aanleg van kruidakkers en het verbouwen van meer kleinschalige en diverse landbouwgewassen) en de rust voor het wild in de omgeving waar ze meestal jagen. Een kleine groep respondenten pleit voor het afsluiten van (delen van) hun jachtgebied voor publiek en verkeer. Tot slot pleit een groep respondenten voor meer inbreng van boeren in natuurbeheer en vindt een kleine groep respondenten in het algemeen dat er teveel overheidsbemoeienis is en dat jagers meer hun eigen gang moeten kunnen gaan.

5 Conclusies en aanbevelingen

In het huidige natuurbeleid bestaat veel aandacht voor mensenwensen. Mensenwensen wordt hierbij vaak als een algemeen begrip gehanteerd. Zowel de mensen als de wensen vertonen echter wezenlijke verschillen. Het is daarom belangrijk ook naar de *differentiatie* in mensenwensen te kijken. In dit project hebben we, ook als illustratie van deze differentiatie, de relatie met natuur voor vier specifieke doelgroepen in beeld gebracht die nauw betrokken zijn bij de natuur, namelijk jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het natuur-en landschapsbeheer. Kennis van deze groepen is voor het beleid allereerst van belang voor de betrokkenheid van deze groepen bij het beleid, op landelijk niveau maar zeker ook op lokaal niveau. Ook voor de communicatie met belangrijke doelgroepen is inzicht in hun waarden en houdingen van groot belang. Tenslotte levert deze studie inzichten op over de relatie tussen betrokkenheid bij natuur en achterliggende waarden over de natuur. De relatie tussen waarden en gedrag is een belangrijke aandachtspunt binnen de natuur- en milieueducatie. Deze onderwerpen worden hieronder besproken. De aanbevelingen zijn in de conclusies geïntegreerd.

Doelgroepen zijn zeer betrokken bij de natuur

De groepen in ons onderzoek hebben allen een intensieve relatie met de natuur en groene omgeving. De groepen komen veel vaker in de natuur of groene omgeving dan de gemiddelde Nederlander. Ze komen er niet alleen vaak voor het verrichten van hun specifieke activiteiten (meestal meer dan twee keer per maand). De groepen komen ook voor andere vormen van recreatie vaak in de natuur. De jagers en vogelwerkgroepleden komt bijna elke week in een groene omgeving. Voor vissers en vrijwilligers ligt dit percentage rond de 50%. Ter vergelijking: ongeveer 28% van de Nederlanders bezocht in 1995 1 maal per maand of vaker een groene omgeving buiten de stad.

Agrarische cultuurlandschappen (grootschalige weilandgebieden en kleinschalige akkers en weilanden) blijken relatief belangrijke omgevingen voor alle doelgroepen. Niet alleen jagen, vissen, vogelen of 'knotten' ze er vaak. Ze vinden deze landschappen ook aantrekkelijker dan andere Nederlanders. Dat geldt met name voor de kleinschalige akkers en weilanden. Leden van de vogelwerkgroep vinden daarnaast logischerwijs ook waterrijke gebieden belangrijk. Landgoederen en buitenplaatsen worden door de jagers in ons onderzoek aantrekkelijk gevonden om in te jagen. Uiterwaarden zijn voor de vrijwilligers van belang. Dat ligt waarschijnlijk ook aan de omgeving waarin de vrijwilligers in ons onderzoek hun activiteiten verrichten, namelijk Beuningen e.o..

Als we kijken naar de algemene voorkeur voor omgevingen (dus los van de activiteit), dan blijken de groepen in meerdere opzichten te verschillen van de gemiddelde Nederlander. Algemeen kunnen we zeggen dat ten opzichte van de Nederlandse bevolking de groepen een relatief sterke voorkeur hebben voor kleinschalige akkers en weilanden. Dit geldt vooral voor jagers en leden van de vogelwerkgroep. De

voorkeuren van vissers komen nog het meest overeen met die van de gemiddelde Nederlander.

Op basis van deze resultaten kan het beeld uit het Boomhut-onderzoek van Intomart worden genuanceerd. Groepen die sterk betrokken zijn bij natuur en landschap, hebben ook andere wensen en voorkeuren. Vooral hun grotere voorkeur voor cultuurlandschappen is hierbij opvallend. Het verdient aanbeveling om rekening te houden met de wensen van deze groepen. Niet alleen omdat zij veel vaker in de groene omgeving te vinden zijn dan andere Nederlanders, maar ook vanwege hun betekenis voor het draagvlak en het realiseren van natuurbeleid. De huidige trend om in het natuurbeleid naast de EHS ook aandacht te besteden aan cultuurlandschappen sluit hierbij uitstekend aan.

De vraag doet zich voor of het beleid gericht op mensenwensen, vooral gericht moet zijn op het grote publiek (zoals de insteek was in de 'Operatie Boomhut') of dat ook - of misschien wel vooral - gekeken moet worden naar de groepen die de natuur en groene ruimte het meest frequent gebruiken en er ook het meest bij betrokken zijn. Het blijkt namelijk dat de wensen van de groepen in ons onderzoek in een aantal opzichten afwijken van de wensen van de gemiddelde Nederlander. Beantwoording van deze vraag is een beleidsmatige en politieke keuze.

Contact met de natuur is van invloed op waarden over de natuur

De doelgroepen hebben duidelijk genuanceerdere beelden over de natuur dan de gemiddelde Nederlander. Het meest opvallend is dat alle onderzochte groepen de natuur minder kwetsbaar vinden dan de gemiddelde Nederlander. Dit geldt niet alleen voor jagers en vissers, maar ook voor leden van de vogelwerkgroep en de landschapsvrijwilligers. Dat het zelfherstellende vermogen van de natuur groter is dan vaak werd aangenomen is een opvatting die ook onder ecologen steeds meer geaccepteerd is. De wensen en opvattingen van de doelgroepen lijken hiermee sterk geworteld te zijn in de praktijk. Het lijkt erop dat hun intensieve relatie met de natuur leidt tot opvattingen en wensbeelden over natuur waarin invloed van de mens meer als gegeven, en door sommige groepen zelfs als wenselijk, wordt beschouwd. Dit blijkt ook uit de relatief grote waardering voor kleinschalige cultuurlandschappen. We zouden dit als een meer realistische houding tot de (Nederlandse) natuur kunnen zien. Deze resultaten zijn een steun in de rug voor de opvattingen binnen de natuur en milieueducatie, waarbij immers vaak wordt getracht om door middel van direct contact met de natuur zowel positieve als realistische houdingen bij kinderen en volwassenen te bevorderen.

Ook in de opvattingen over de verhouding tussen de mens en de natuur (grondhoudingen) wijken de doelgroepen deels af. Hier liggen de verschillen echter genuanceerder. Zowel de jagers als de vogelwerkgroepleden wijken in hun opvattingen over de verhouding tussen de mens en de natuur duidelijk af van de rest van de Nederlandse bevolking. Jagers hebben een meer antropocentrische grondhouding en zien de mens vergeleken met andere groepen het meest als 'heerser' over de natuur. De mens mag ingrijpen in de natuur om deze aan zijn eigen behoefte aan te passen en mag (mits voorzichtig) gebruik maken van de natuur. Terwijl de

Ook de natuurbeelden van de onderzochte doelgroepen wijken af. Uit eerder onderzoek is gebleken dat onder de Nederlandse bevolking drie natuurbeelden dominant zijn: het functioneel natuurbeeld, het Arcadische natuurbeeld, en het wildernis natuurbeeld. Deze natuurbeelden vinden we ook terug bij de doelgroepen, waarbij de meeste doelgroepen hun eigen favoriete natuurbeeld hebben. Het natuurbeeld van de leden van vogelwerkgroep wijkt het meest af. Zij hebben vooral een wildernis natuurbeeld, met zijn nadruk op grootschalige en autonome natuur. Dit natuurbeeld is ook een smal natuurbeeld, waarbij de meer afhankelijke natuur zoals koeien, kleinschalige akkers en bloemrijke wegbermen niet als echte natuur worden gezien. Jagers daarentegen hebben vooral een breed natuurbeeld waarin aanwezigheid van en ingrijpen door de mens vaak gezien wordt als onderdeel van de natuur. Dit beeld vertoont enige overlap met het functioneel natuurbeeld dat vaak bij boeren wordt gevonden. Visserij hebben een meer Arcadisch natuurbeeld, waarin de natuur vooral belangrijk is om te ontspannen. Natuur is synoniem met het buitengebied en er is sprake van een idyllische beeldvorming. Het gaat vooral om mooie landschappen waarin zichtbare menselijke artefacten als storend wordt ervaren. De vrijwilligers nemen een soort tussenpositie in.

Grondhouding				
Groep	Jagers	Vissers	Gemiddelde Nederlander Vrijwilligers	Vogelwerk- groepleden
Natuurbeeld				
	Functioneel/breed	Arcadisch		Wildernis

Het meest opvallend aan deze schaal met waarden is misschien wel van de positie van de vrijwilligers. Alhoewel zij vaak gezien worden als ' traditionele ' natuurliefhebbers, blijken zowel de natuurbeelden als de grondhoudingen minder af te wijken van de gemiddelde Nederlander als verwacht zou kunnen worden. Het is mogelijk dat hun werkzaamheden in cultuurlandschappen hieraan ten grondslag liggen. Ook hebben de contacten met boeren hier misschien invloed op gehad.

Van de groepen in ons onderzoek voelen vooral de jagers en leden van de vogelwerkgroep zich sterk betrokken bij het beheer van de natuur in hun eigen

omgeving. Zij hebben er in ieder geval een duidelijke mening over en velen van hen proberen ook invloed uit te oefenen op beheer en inrichting van hun eigen omgeving, o.a. door een vaak uitgebreid netwerk van contacten met beheerders, andere natuurorganisaties en bijvoorbeeld boeren.

Leden van de vogelwerkgroep vinden over het algemeen dat er teveel wordt ingegrepen, zowel door de landbouw als door natuurbeheerders. Vooral het streven naar een meer natuurlijk grondwaterpeil, wordt vaak genoemd. Jagers lijken sterk verdeeld over het beheer in hun eigen omgeving. Een deel vindt dat de omgeving te intensief wordt beheerd (door boeren en natuurbeheerders). Een ander deel vindt dat natuurbeheerders hun terreinen meer moeten onderhouden, omdat het ten koste gaat van de biodiversiteit. Veel vissers vinden dat de toegankelijkheid van oevers in natuurgebieden te wensen overlaat.

Bij veranderingen of beleidvorming m.b.t. de inrichting en het beheer van de groene omgeving is het van belang lokale en regionale groepen als jagers en vogelwerkgroepleden bij de planvorming te betrekken. Zij kunnen niet alleen door hun lokale kennis en ervaring een belangrijke bijdrage leveren, zij hebben ook sterke wortels in de lokale samenleving. De participatie van dit soort groepen is ook van groot belang voor het draagvlak voor uiteindelijke beslissingen.

Het is daarbij belangrijk om te realiseren dat alhoewel de groepen allemaal als natuurliefhebbers kunnen worden omschreven, de manieren waarop men tegen natuur aankijkt en de uitgangspunten die men daarbij hanteert nogal kunnen verschillen. Vooral tussen jagers en vogelwerkgroepleden hebben we grote verschillen geconstateerd t.a.v. bijvoorbeeld het ingrijpen van de mens in de natuur. Daarnaast zijn er ook duidelijke overeenkomsten, zowel in een grote betrokkenheid bij de natuur als in het belang dat zij hechten aan kleinschalige cultuurlandschappen.

Groepen van belang voor natuur en landschapsbeheer

De groepen in ons onderzoek zijn belangrijke groepen voor verschillende uitvoerende activiteiten op het gebied van natuur en natuurbeheer. Ook in die zin is het belangrijk deze groepen te betrekken bij de lokale inrichting en beheer van de groene omgeving. Vooral jagers en vogelwerkgroepleden zijn zeer actief. Van hen is respectievelijk 87% en 61% actief in vrijwillig beheer of in andere natuurorganisaties. Vrijwilligers zijn natuurlijk sowieso al actief in natuur-en landschapsbeheer, maar eenderde doet daarnaast ook nog aan andere activiteiten voor de natuur. Vissers zijn relatief het minst betrokken bij activiteiten m.b.t. natuurbehoud of bescherming (ruim een kwart). Deze groep brengt ook de eigen visactiviteiten ook niet vaak in verband met het beschermen of behouden van een gezonde natuur. Vissers zijn zich weinig bewust van hun mogelijke rol in het visstandbeheer. Dat is iets wat vooral op bestuurlijk niveau lijkt te spelen. Wellicht zijn er mogelijkheden om vissers meer bewust te maken van hun mogelijke inbreng.

Doordat groepen zoals de vogelwerkgroep, een wildbeheereenheid of jagersvereniging, de hengelsportvereniging en de vrijwilligersorganisatie sterke wortels hebben in de lokale samenleving zijn zij ook belangrijke intermediären om in bredere

zin mensen te betrekken bij natuur en natuurbeheer in hun eigen omgeving. Overheden zouden lokale groepen hierbij kunnen ondersteunen.

Communicatie

In de communicatie met doelgroepen is het van belang zich te kunnen verplaatsen in de gedachtenwereld en uitgangspunten van de afzonderlijke doelgroepen. De hierboven beschreven natuurbeelden, grondhoudingen en landschappelijke voorkeuren bieden hiervoor aanknopingspunten. Samenhangend met verschillende uitgangspunten, beelden en motieven ten aanzien van natuur, is er ook een verschil in jargon dat de verschillende groepen hanteren. Daarbij gaat het om de inhoud van het begrip natuur, maar ook om het hanteren van 'ecologenjargon' zoals habitat en biotoop. Voor vogelwerkgroepleden en jagers is dit jargon bekend, voor vissers en vrijwilligers geldt dat veel minder. Ook de inhoud van het begrip beheer, zal voor de groepen verschillend zijn. Voor vissers geldt dat zij hun eigen activiteiten vaak niet als beheer zien. Ook een aanduiding in dit rapport als 'de mens als heerser over de natuur', om de visie aan te duiden dat de mensheid boven de natuur staat en de natuur naar eigen inzicht kan vormen, zal door jagers bijvoorbeeld eerder aangeduid worden als 'goed rentmeesterschap'. Voor een beter inzicht in het jargon van de verschillende groepen is meer kwalitatief onderzoek vereist.

Vooraf hoger opgeleide mannen van middelbare leeftijd zijn actief in de natuur

De groepen in ons onderzoek onderscheiden zich op meerdere aspecten van de Nederlandse bevolking. Zo blijken de respondenten in ons onderzoek vrijwel allemaal mannen te zijn van middelbare leeftijd of ouder. Daarnaast zijn de groepen in ons onderzoek (behalve de vissers) veel hoger opgeleid dan de gemiddelde Nederlander. Blijkbaar is het actief bezig zijn met natuur en de groene omgeving, vooral een zaak voor hoog opgeleide mannen van middelbare leeftijd. Als het er om gaat vooral meer mensen actief te betrekken bij de natuur, lijken de meeste kansen vooral binnen de bovengenoemde groep hoger opgeleiden mannen van middelbare leeftijd te liggen. Vooral ook omdat deze groep 'babyboomers' groot is en ook de komende jaren verder zal groeien. Daarbij is het natuurlijk wel de vraag of de relatief grote betrokkenheid bij de natuur gebonden is aan een hogere leeftijd en opleiding of dat het vooral kenmerkend is voor deze specifieke generatie en zich in volgende generaties minder zal manifesteren.

Een belangrijk discussiepunt is of de overheid (op verschillende niveaus) haar beleid zou moeten afstemmen op een zo breed mogelijk publiek of juist op de potentieel meer actief betrokken groepen. Vanuit een emancipatoire doelstelling zou men zich juist moeten richten op het actief betrekken bij natuur van groepen als vrouwen, lager opgeleiden en allochtonen. Als het er om gaat zoveel mogelijk actieve steun uit de samenleving te verwerven, onder een invloedrijke en grote groep, ligt het voor de hand je te richten op de groep hoger opgeleide oudere mannen.

Aanbevelingen voor verder onderzoek

Tot slot willen we nog enkele suggesties doen met betrekking tot leemtes die nog bestaan in de huidige kennis:

- op basis van dit kwantitatieve project is nog weinig bekend over de achtergronden van motieven, wensen en overtuigingen van de doelgroepen. Gebleken is bijvoorbeeld dat jagers een meer antropocentrische houding hebben ten opzicht van de natuur; zij achten de natuur minder kwetsbaar dan gemiddeld en zien de mens vaker als 'heerser' over de natuur, in de zin dat de mens de natuur mag gebruiken voor zichzelf. We hebben echter weinig inzicht in waarom men dat vindt. Het zou kunnen dat jagers zichzelf en de jacht vooral als onderdeel zien van de natuur. Door middel van kwalitatief onderzoek zouden we meer inzicht kunnen krijgen in dit soort aspecten. Door kwalitatief onderzoek (bijvoorbeeld groepsdiscussies) zouden we ook beter kunnen onderzoeken welke inhoud de doelgroepen geven aan verschillende begrippen als 'beheer' en 'natuurbehoud' en het specifieke jargon dat zij zelf hanteren;
- als de (lokale) overheid ernaar streeft om doelgroepen te betrekken bij beleidsvorming en –uitvoering, is het van belang inzicht te krijgen in de organisatiestructuren van doelgroepen, de houdingen van doelgroepen ten aanzien van de overheid en andere maatschappelijke groeperingen en specifieke aspecten van natuurbeleid, de bereidheid tot samenwerking enzovoort. Ook dat zou door middel van meer kwalitatieve methodieken onderzocht kunnen worden;
- we hebben geconcludeerd dat de doelgroepen die zich intensief bezig houden met natuur vooral bestaan uit hoog opgeleide mannen van middelbare leeftijd. Als het er om gaat meer mensen actief bij de natuur te betrekken, dan zijn er bij deze groep veel mogelijkheden. Onduidelijk is of de relatief grote betrokkenheid bij natuur gebonden is aan een hogere leeftijd en opleiding, of dat het vooral kenmerkend is voor deze specifieke generatie en zich in volgende generaties minder zal manifesteren. De vraag is dus waar de relatief grote betrokkenheid bij de natuur, van deze generatie op gebaseerd is. Spelen jeugdervaringen een rol? Is er sprake van een meer 'idealistische' generatie, vergeleken met jongere generaties? Is het vooral een kwestie van tijd, geld en opleiding? Heeft de betrokkenheid bij de natuur meer met een bepaalde levensfase te maken, waarin de natuur een belangrijkere rol gaat spelen? Daarnaast is het van belang te weten wat we van jongere generaties kunnen verwachten wat betreft hun betrokkenheid bij natuur;
- als de overheid ernaar streeft de samenleving in al haar geledingen te betrekken bij de natuur en natuurbeleid (emancipatoire doelstelling), dan is meer inzicht vereist in hoe we de betrokkenheid bij natuur kunnen verbreden naar andere groepen en generaties in onze samenleving.

Literatuur

Aarts , M.N.C. en C.M.J. van Woerkum (1994). Wat heet natuur? De communicatie tussen overheid en boeren over natuur en natuurbeleid. Wageningen

Aarts, M.N.C. 1998. Een kwestie van natuur; een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid. Dissertatie LUW. Wageningen

Berg, Agnes van den, Freek Coeterier en Charles Vlek, (1996). Hoe mooi is ruige natuur? Landschap 13/4, pp. 285-297.

Buijs, A.E. en C.M. Volker (1997) Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Wageningen. Rapport Staringcentrum 546.

Buijs, A.E. en P. Filius. (1998) Natuurbeelden in de praktijk. Wageningen. Rapport Staringcentrum en Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek 623.

Buijs, A.E. (i.v.) Natuurbeelden van de Nederlandse bevolking.

Buijs, A.E., A.E. van den Berg en T.A. de Boer (i.v.) Validatie van een voorspellingsmodel voor de waardering van groen rondom de stad.

Centraal Bureau voor de Statistiek (1997) Dagrecreatie 1995/1996. Den Haag.

Dahles, Heidi (1990) Mannen in het groen: de wereld van de jacht in Nederland. Nijmegen

Dunlap, R.E. en K. van Liere. (1978) The new environmental paradigm; a proposed measuring instrument to an ecological paradigm. Journal of Environmental Education nr. 9: pp. 10-19.

Fenton, D.M. (1985) Dimensions of meaning in the perception of natural settings and their relationship aesthetic respons: In: Australian Journal of Psychology, 37, pp 325-339.

Goossen, C.M. et al, 1997. Indicatoren voor recreatieve kwaliteiten in het landelijk gebied. DLO-Staringcentrum, rapport 584. Wageningen

Internetsite: www.knjv.nl

Intomart. (1999) Mensenwensen. De wensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving. Hilversum. Reeks operatie Boomhut nummer 6.

Langenau, Edw. E. (1980) 'Characteristics and behaviors of Michigan 12-18 year old hunters.' In: J. Wildlife Management 1980, vol 44.

MagNagten, Phil and John Urry (1995) Towards a sociology of nature. *Sociology*, Vol. 29, No.2, pp. 203-220.

Margadant van Arcken, Marjan, 1990. Groen verschiet. Natuurbeleving en natuuronderwijs bij acht- tot twaalfjarige kinderen. Den Haag.

Margadant van Arcken, Marjan, 1994. Natuur en milieu uit de eerste hand. Denkbeelden, belevingen en leerwensen van dertien- tot achttienjarigen. Den Haag.

Milliano, J.E.M. de en W.F.A.M. van Sambeek (1986) Sportvissen en plankzeilen; een onderzoek naar conflicten en maatregelen. Wageningen. Mededelingen van de Werkgroep Recreatie 4.

Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij. (1999) Nota Kracht en Kwaliteit. Den Haag

Molenaar, J.G. de, (1998) Een verkennende beschouwing over grondhoudingen, natuurbeelden en natuurvisies in relatie tot draagvlak voor natuur. Wageningen, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek rapport 345.

Natuurbeschermingsraad, 1993. Natuur tussen de oren; natuur en landschapsbeelden en hun rol bij de ontwikkeling en vormgeving van beleid. Utrecht

Over, H.J. (1993) SOVON-nieuws 6 (3).

Potter, D.R., Hendee, J. and R.N. Clarke (1973) 'Game, guns or nature?' In: Trans. NA Wildl. Nat. Res. Conf.

RNMO, 1988. Vijf visies op natuur en natuurontwikkeling. Rijswijk

Rutten, A.P.M. (1992) Nimrod's Dilemma. Een analyse van het jachtwezen en haar relaties met de maatschappij. Delft.

SCP (1996) Sociaal en Cultureel Rapport 1996, Den Haag.

Sovon. (1998) Boeiende vogels of saaie pieten; 25 jaar Sovon Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubeergen

Spijker (1997) Particuliere en publiek actoren bij de belangenbehartiging voor de sportvisserij. Wageningen. Rapport Staringcentrum 549.

Uenk, Sylvie (1998) Het hooien, knotten en plaggen: hoofdzaak of bijzaak. De motieven van vrijwilligers in natuur, en landschapsbeheer. Wageningen. Afstudeerscriptie LUW.

Zweers, Wim (1995). Participeren aan de natuur, Utrecht

Aanhangsel 1 Selectie en samenstelling respondenten

Jagers

De jagers zijn benaderd via de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, regio Overijssel en Gelderland. De KNJV is een organisatie die zich vooral richt op belangenbehartiging en serviceverlening. WBE's en individuele jagers worden professioneel ondersteund door het landelijke bureau van de KNJV. De KNJV verricht onderzoek naar de ontwikkeling van de wildstand en geeft adviezen voor het beheer van wild en zijn leefomgeving aan de WBE's. Ze organiseert daarnaast opleidingen voor jachthonden en cursussen voor jachtschieten. Op regionaal niveau worden regelmatig informatieavonden georganiseerd. Op lokaal niveau werken jagers vooral in het kader van WBE's met elkaar samen.

De regionaal consultant van de KNJV heeft willekeurig 50 adressen geselecteerd uit het bestand voor Gelderland (met een totaal aantal leden van ongeveer 5600). Daarnaast zijn er nog 12 jagers direct benaderd door een contactpersoon bij Alterra (dhr. Peltzer). De reden daarvoor is dat we in eerst instantie door gebruik te maken van contacten aan een groep respondenten wilden komen. Deze benadering leverde echter te weinig op.

Doordat de respondenten zijn geselecteerd uit een regionaal bestand (en deels via via) kunnen de omgevingen waarin de respondenten wonen en jagen heel divers zijn.

Sportvissers

De sportvissers zijn benaderd via Hengelsportvereniging de Snoek in Wolvega. De leden van de Snoek mogen vissen in de wateren waar de vereniging het visrecht heeft. Daarbij gaat het vooral om siervijvers en afwateringskanalen binnen de gemeente Weststellingwerf. Daarnaast kan men binnen de gemeente Weststellingwerf ook vissen in ander soort wateren, zoals kanalen, rivieren en wateren die ontstaan zijn door zand- en veenwinning. Dit kan met een vergunning van degene die het visrecht heeft op dat water. De wateren die ontstaan zijn door zand en veenwinning liggen veelal in natuurgebieden van Staatsbosbeheer en It Fryske Gea. Bij het vissen in die gebieden zijn er aanvullend bepalingen zoals het verbod op nachtvisserij, het betreden van rietgewas, bloemen plukken etc.

Het omringende landschap van Weststellingwerf wordt gekenmerkt door de stroomdalen van de Linge, de Tjonger of Kuinder en de Scheene. Grote delen van het landschap kunnen worden omschreven als een coulisselandschap, kleinschalige weide- en akkerlandgebieden omzoomd door houtsingels. Aan de zuidwestkant is het laag en waterrijk. In deze hoek liggen ook de moerasachtige natuurgebieden de Rottige Meente en de Lindevallei. De noordoosthoek ligt hoger, daar zijn enkele grotere bossen en heidevelden te vinden.

De vereniging voert het visstandbeheer over de wateren waar zij het visrecht heeft. Dit betekent dat men vis wegvangt of uitzet op een zodanige wijze dat er in de toekomst ook een goede visstand blijft bestaan. Daarnaast worden binnen de

vereniging wedstrijden en jeugdactiviteiten georganiseerd en worden er controles uitgevoerd langs de waterkant.

De voorzitter van h.s.v. de Snoek heeft 60 adressen geselecteerd uit een bestand van ongeveer 750 leden, waarvan ruim 50 jeugdleden. De jeugdleden heeft hij niet meegenomen in de selectie. Hij heeft geprobeerd de groep qua leeftijd een zo goed mogelijke afspiegeling te laten zijn van de leeftijdsamenstelling van de vereniging.

Leden vogelwerkgroep

60 leden van de Vogelwerkgroep het Gooi en omstreken zijn benaderd om mee te doen aan het onderzoek. De vogelwerkgroep heeft ruim 700 leden. Een belangrijke basis voor het werk van de vogelwerkgroep is het uitvoeren van ornithologisch onderzoek in het Gooi, de Vechtstreek en in het Eemland. Behalve de jaarlijkse broedvogelinventarisaties wordt er ook deelgenomen aan regionale en landelijke vogeltellingen. Daarnaast is de vogelwerkgroep actief op het gebied van educatie en vogelbescherming. Voor leden worden regelmatig excursies georganiseerd

Het Gooi en omgeving is erg gevarieerd. Er zijn veel verschillende biotopen en er is dan ook een grote verscheidenheid aan vogels. In het Gooi e.o. liggen een aantal grote watergebieden, zoals het Naardermeer, de Loosdrechtse plassen, de Vecht en het Gooimeer. Daarnaast is het Gooi rijk aan bossen en heidevelden en (oude) polders.

Een vrij groot deel van deze leden is niet actief betrokken bij activiteiten van de vogelwerkgroep. We hebben het bestuur gevraagd voor ons die leden te selecteren die actief betrokken zijn bij activiteiten van de werkgroep en ook vaak 'vogelen'.

Vrijwilligers in het landschapsbeheer

De vrijwilligers (55) zijn benaderd via Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen. We hebben de coördinator gevraagd alle vrijwilligers die in het weekend werken voor ons te benaderen, aangevuld met vrijwilligers die door de week werken. Dit hebben we gedaan omdat we voor dit project vooral geïnteresseerd zijn in mensen die dit werk doen in het kader van hun vrijetijdsbesteding. Door de week vindt het werk vaak plaats in het kader van werkgelegenheids- of leerprojecten. Daarnaast zijn nog 5 leden van de Knotgroep Lent benaderd.

Aanhangsel 2 Tabellenboek

Tabel 1 Leeftijdsverdeling (%) per doelgroep

Leeftijd	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkgroep (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
20 – 40 jaar	18	28	8	20
41 – 60 jaar	56	43	63	60
61 – 80 jaar	26	30	30	20
Gemiddeld	52 jaar	51 jaar	55 jaar	47 jaar

Tabel 2 Geslacht (%) per doelgroep

Geslacht	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkgroep (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
Mannelijk	97	100	85	85
Vrouwelijk	3	0	15	15

Tabel 3 Opleidingsniveau (%) per doelgroep

Opleidingsniveau	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkg (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
MAVO, LBO, Lager Onderwijs	13	68	20	15
HAVO, VWO, MBO	44	18	32	40
HBO, Universiteit	44	13	48	45

Tabel 4 Verdeling (%) van de stedelijkheidsklasse van de woonlocaties per doelgroep

Leeftijd	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkgroep (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
Zeer stedelijk	0	0	5	0
Sterk stedelijk	8	11	29	0
Matig stedelijk	0	0	14	0
Weinig stedelijk	15	11	10	0
Niet stedelijk	77	78	43	100

Tabel 5 Gezinssituatie (%) per doelgroep

Gezinssituatie	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkgroep (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
Gehuwd of samenwonend	90	90	85	60
Eenoudergezin	3	0	0	5
Alleenstaand	8	10	13	30
Overig	0	0	23	5

Tabel 6 Thuiswonende kinderen (%) per doelgroep

	Jagers (N=39)	Vissers (N=40)	Vogelwerkgroep (N=40)	Vrijwilligers (N=20)
Ja	44	43	38	45
Nee	56	57	63	55

Tabel 7 Leeftijdsverdeling jongste thuiswonend kind (%) per doelgroep

Leeftijd	Jagers (N=17)	Vissers (N=17)	Vogelwerkgroep (N=15)	Vrijwilligers (N=9)
0 – 10 jaar	65	53	40	33
11 – 20 jaar	35	41	53	33
> 21 jaar	0	6	7	33

Tabel 8 Percentage van respondenten dat het (zeer) eens is met uitspraken m.b.t. grondhoudingen, vergeleken met Natuurverkenningen 97 (Buijs en Volker, 1997)

	NVK (%)	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk groep (%)	Vrijwilligers (%)
Het evenwicht in de natuur is erg gevoelig en wordt erg gemakkelijk verstoord	93	64	74	89	85
De mensheid maakt ernstig misbruik van de natuur	91	54	61	95	70
Mensen moeten in harmonie leven met de natuur om zelf te kunnen overleven	95	74	85	95	95
Mensen hoeven zich niet aan te passen aan hun natuurlijke omgeving, omdat ze deze indien nodig, opnieuw kunnen inrichten	18	15	18	3	10
Wanneer mensen ingrijpen in de natuur heeft dat vaak rampzalige gevolgen.	75	38	36	57	45
Mensen hebben het recht de natuurlijke omgeving te veranderen om in hun behoefte te voorzien	54	67	22	5	30
De mensheid is gemaakt om te heersen over de rest van de natuur	22	36	23	3	0
De mens heeft niet het recht om de natuur te veranderen door middel van genetische manipulatie		41	64	80	45
Het veranderen van de omgeving ten behoeve van de mens veroorzaakt vaak serieuze problemen	85	67	64	87	80

Tabel 9 Percentage van respondenten dat het (zeer) eens is met uitspraken m.b.t. ideaalbeeld natuur

	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk groep (%)	Vrijwilligers (%)
Als ik wandel in de natuur, zie ik liever geen bebouwing.	82	85	100	80
Om een gebied als natuur te bestempelen, moet het een behoorlijke omvang hebben (bijv. min. 1 x 1 km).	49	55	66	30
Van mij hoeven ze het gras in de wegbermen en langs sloten nooit te maaien.	44	23	36	40
Naarmate een natuurgebied langer door de mens met rust is gelaten, neemt de waarde van dat gebied toe.	26	54	58	60
Hoogspanningsmasten of windmolens maken natuurgebieden minder waardevol.	69	74	82	65
Kleine stukjes groen in de stad vind ik geen echte natuur.	80	61	62	35
Het verbouwen van gewassen en houden van vee hoort bij de natuur.	72	87	31	50
Een gebied is pas echt een natuurgebied als de mens geen invloed uitoefent op dat gebied.	13	44	44	40
Dode bomen en struiken in bossen en natuurgebieden moeten opgeruimd worden.	18	13	0	15
Een stuk grond dat vooral gebruikt wordt om voedsel te produceren, is per definitie geen echte natuur.	28	41	49	40

Tabel 10 Deelname aan andere recreatie-activiteiten in de natuur

Activiteit	Jagers (%)	Vissers (%)	Vogelwerk-groep (%)	Vrijwilli-gers (%)
Wandelen (excl. hond uitlaten)	67	61	67	73
Fietsen	44	78	87	68
Natuur bekijken en beluisteren	67	56		47
Zonnen, zwemmen, picknicken, luieren	0	14	15	21
Sporten (trimmen, wielrennen, ATB, etc)	13	11	27	11
Varen	5	31	7	5
Vissen	21		12	5
Jagen		6	0	0
Natuur fotograferen	13	11	22	11
Anders	31	17	15	11

Jagers

Tabel 10 Frequentie jagen in en buiten het seizoen

	In seizoen (%)	Buiten seizoen (%)
Elke week	56	23
2 tot 3 keer per maand	26	31
1 keer per maand	10	18
1 of 2 keer per kwartaal	8	10
Minder dan 1 keer per kwartaal	0	18
Totaal	100	100

Tabel 11 Soort wild waarop wordt gejaagd

Soort wild	%
Grofwild	56
Kleinwild	100
Waterwild	69
Overig wild	74

Tabel 12 Soort wild waarop meest wordt gejaagd

Soort wild	%
Grofwild	25
Kleinwild	44
Waterwild	8
Overig wild	23
Totaal	100

Vissers

Tabel 13 Type water

	Vaak (%)	Meest (%)
Kanalen en/of sloten	93	51
Meren en plassen	75	20
Rivieren	50	15
Visvijvers	38	8
Beken	0	0
Zee	23	3
Anders	5	3

Tabel 14 Vissoorten waarop men vist

Vissoort	Vaak (%)	Meest (%)
Witvis (brasem, voorn, etc)	74	59
Snoek	51	13
Snoekbaars	49	15
Paling	15	0
Karper	10	10
Baars	8	0
Overig	0	3

Leden vogelwerkgroep

Tabel 15 Deelname aan de activiteiten van de vogelwerkgroep

	%
Meehelpen aan onderzoek in het veld	83
Bezoek lezingen, excursies	85
Lezen 'Korhaan'	98
Natuurbeleid beïnvloeden	35
Actief in bestuur	23
Meehelpen aan publiciteit en voorlichting	58
Anders	23

Vrijwilligers

Tabel 16 Deelname aan de activiteiten van het vrijwilligerswerk

	%
Meehelpen in het veld (knotten e.d.)	85
Meehelpen met weidevogelbeheer	0
Meehelpen in bestuur	30
Meehelpen aan publiciteit	25
Anders	15

Tabel 17 Tijdstip van deelname

	%
Meestal door de week	25
Meestal in het weekend	50
Allebei evenveel	25

Aanhangsel 3 Indeling wildsoorten gebaseerd op jachtwet 1977

Grofwild: edelherten, reeën, damherten, moeflons en wilde zwijnen,
Kleinwild: patrijzen, fazanten, houtsnippen, hazen, en holenduiven,
Waterwild: ganzen, wilde eenden, meerkoeten, slobbeenden, wintertalingen, smienten,
pijlstaarten, krak-, topper-, tafel- en kuifeend, watersnippen, goudplevieren.
Overig wild: houtduiven, zwarte kraaien, kauwen, vlaamse gaaie, eksters, konijnen,
vossen, verwilderde katten, bunzings, hermelijnen.

Inmiddels is voorgesteld om in de nieuwe Flora en Faunawet slechts een beperkt aantal soorten als wild aangemerkt, namelijk haas, fazant, patrijs, wilde eend, konijn en houtduif. Alleen voor deze soorten is de jacht opengesteld. Op konijn en houtduif mag het hele jaar door gejaagd worden. De jacht op haas, fazant, patrijs en wilde eend is gebonden aan een seizoen.

Op alle overige diersoorten mag volgens de Flora en Faunawet niet gejaagd worden. Er kan alleen nog gejaagd worden op grond van ontheffingen of vrijstellingen. Die ontheffingen of vrijstellingen zijn niet meer gekoppeld aan 'het jachtseizoen', zoals we dat in de vragenlijst hebben geformuleerd. In de praktijk betekent dit, dat via regulerende maatregelen gejaagd wordt op vos, eend, gans, exoten en kraaiachtigen (het gehele jaar rond). De jacht op reeën, wilde zwijnen, herten, moeflons en damherten (de categorie 'grofwild' in de jachtwet) is gesloten, maar aantalsregulering vindt eveneens op vergunning plaats.

